

T.C.
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Temel Eğitim Anabilim Dalı
Sınıf Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı

**İLKOKUL DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MÜLTECİ
AKRANLARININ SORUNLARINA YÖNELİK ALGILARI: BURDUR
ÖRNEĞİ**

Feyza KARATAŞ
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Salih CEYLAN

Burdur, 2019

**T.C.
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Temel Eğitim Anabilim Dalı
Sınıf Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı**

**İLKOKUL DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MÜLTECİ
AKRANLARININ SORUNLARINA YÖNELİK ALGILARI: BURDUR
ÖRNEĞİ**

**Feyza KARATAŞ
Yüksek Lisans Tezi**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Salih CEYLAN**

Burdur, 2019

MAKÜ EĞİTİM BİLİMLERİ
ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

M.A.K.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun **02.12.2019** tarih ve **E.65091** sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından **06.12.2019** tarihinde tez savunma sınavı yapılan **FEYZA KARATAŞ**'ın **İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Mülteci Akranlarının Sorunlarına Yönelik Algıları: Burdur Örneği** konulu tez çalışması **TEMEL EĞİTİM** Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS** tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE:PROF.DR.SALİH CEYLAN
(Tez Danışmanı)

ÜYE:PROF.DR.HİLMİ DEMİRKAYA

ÜYE:DR.ÖĞR.ÜYESİ RAFET AYDIN

ONAY

M.A.K.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ...../...../..... tarih ve ...../..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BİLDİRİM

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu taahhüt edip, tezimin kaynak göstermek koşuluyla aşağıda belirttiğim şekilde fotokopi ile çoğaltılmasına izin veriyorum.

[ ] Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[ ] Tezim/Raporum sadece Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

[ ] Tezimin/Raporumun ..... süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Feyza KARATAŞ

.../.../...

İmza

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitime başladığım ilk günden bugüne kadar her konuda destek ve yardımlarını gördüğüm danışman hocam Sayın Prof. Dr. Salih CEYLAN'a, çalışmalarımı inceleyerek katkıda bulunan, anket sorularının analizinde yardımlarını sunan Nusretiye (Kartepe, Kocaeli) İlkokulu Müdürü Sayın Ramazan PEKER'e ve resimlerin analizinde değerli fikirlerini paylaşan Sanat Tarihi Uzmanı Sayın Azize YILMAZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Mülteci Akranlarının Sorunlarına Yönelik Algıları: Burdur Örneği

(Yüksek Lisans Tezi)

Feyza KARATAŞ

ÖZ

Bu araştırmada ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin, sınıflarındaki mülteci akranlarının sorunlarına yönelik farkındalık düzeyleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kapsamında yürütülmüştür. Çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılı Burdur ili merkez ilçede bulunan ikisinin yüksek sosyoekonomik düzeyli, ikisinin düşük sosyoekonomik düzeyli olduğu düşünülen dört farklı ilkokulda okuyan ve sınıfında mülteci akranları bulunan 21'i kız, 29'u erkek toplam 50 ilkokul dördüncü sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Veriler, üç sorudan oluşan yarı yapılandırılmış anket formları ve öğrencilerin çizdiği resimlerle iki aşamalı olarak toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Anket formları üzerinden yapılan analizler sonucunda ilkokul dördüncü sınıf öğrencileri, sınıflarındaki mülteci akranlarının iletişim, okuma, anlama, konuşma, uyum, dışlanma, zorbalık, önyargı, beslenme, barınma, kıyafet, para, kalabalık aile, öğrenme güçlüğü, eğitim hakkından mahrum kalma, korku, savaş, göç gibi çeşitli sorunları olduğunu belirtmişlerdir. Bu sorunları sınıf öğretmenlerinin, rehber öğretmenlerinin, okul idaresinin, devletin, yardım kuruluşlarının, psikologların, çevirmenlerin, kendilerinin, sınıf arkadaşlarının, mülteci çocuğun kendisinin ve mülteci çocuğun ailesinin çözebileceğini ifade etmişlerdir. Kendilerinin, mülteci akranlarına maddi ve manevi yardımcı olabileceklerini, ayrıca derslerinde ve okuma yazmalarında onlara yardım edebileceklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin resimleri üzerinden yapılan analizlerin sonucunda ise çoğunlukla savaş ve göç konulu resimler çizildiği görülmüştür. Genellikle mültecilerin sığındıkları ülkelerde refaha kavuştukları bunun yanı sıra uyum problemleri de yaşadıkları resmedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Mülteci Çocuklar, Mülteci Çocukların Sorunları

Sayfa Adedi: 88

Danışman: Prof. Dr. Salih CEYLAN

Perceptions of Primary School Fourth Grade Students Towards to Problems of Their Refugee Peers: Sample of Burdur

(Master Thesis)

Feyza KARATAŞ

ABSTRACT

In this research, the awareness levels of the students in the fourth grade of primary school towards the problems of their refugee peers were tried to be revealed. The research was conducted within the scope of phenomenological pattern which is one of the qualitative research methods. The study group consists of 50 primary school fourth grade students, 21 female and 29 male, who are refugees peers in their class in four different primary schools, two of them are thought to be high socioeconomic status and two of them are thought to be low socioeconomic status, in the 2018-2019 academic year in the central district of Burdur province. The data were collected in two stages using semi-structured questionnaires consisting of three questions and using drawings of students. Content analysis was used for data analysis. As a result of the analyzes conducted on the questionnaire forms, the fourth grade students stated that their refugee peers who in their classroom had various problems such as, communication, reading, understanding, speaking, adaptation, exclusion, bullying, prejudice, nutrition, shelter, clothes, money, crowded family, learning disabilities, deprivation of education, fear, war, migration. They stated that class teachers, guidance counselors, school administration, government, charities, psychologists, translators, themselves, classmates, the refugee child itself and the family of the refugee child could solve these problems. They stated that they could help their refugee peers financially and morally, as well as help them in their lessons and literacy. As a result of the analyzes made on the pictures of the students, it was seen that pictures were mostly drawn on war and migration. Generally refugees are portrayed as having prosperity in their countries of refuge, as well as adaptation problems.

Keywords: Child, Problems of Refugee Children, Refugee Children

Page Number: 88

Supervisor: Prof. Dr. Salih CEYLAN

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	viii
TABLolar.....	ix
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Problem Cümlesi.....	2
1.2.1. Alt Problemler.....	3
1.3. Sınırlılıklar.....	3
1.4. Sayıtlar.....	3
1.5. Tanımlar.....	3
1.6. Araştırmanın Amacı.....	4
1.7. Araştırmanın Önemi.....	4
BÖLÜM II.....	6
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	6
2.1. Kuramsal Çerçeve.....	6
2.1.1. Çocuk ve Çocukluk.....	6
2.1.2. Çocuk Hakları.....	9
2.1.3. İnsan Hakları, Göç ve Mültecilik.....	13
2.1.4. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi.....	18
2.1.5. Çocuk Resimleri.....	21
2.2. İlgili Araştırmalar.....	23
BÖLÜM III.....	26
YÖNTEM.....	26
3.1. Araştırmanın Modeli.....	26
3.2. Çalışma Grubu.....	27
3.3. Veri Toplama Araçları.....	27
3.4. Verilerin Toplanması.....	28

3.5. Verilerin Analizi.....	28
BÖLÜM IV.....	30
BULGULAR VE YORUM.....	30
4.1. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Görüşleri.....	30
4.1.1. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Cinsiyete Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Görüşleri.....	32
4.1.2. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Okullara Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Görüşleri.....	33
4.2. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarını Kimin Çözebileceğine Dair Görüşleri.....	34
4.2.1. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Cinsiyete Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarını Kimin Çözebileceğine Dair Görüşleri.....	35
4.2.2. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Okullara Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarını Kimin Çözebileceğine Dair Görüşleri.....	36
4.3. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarının Çözümü İçin Kendilerinin Neler Yapabileceğine Dair Görüşleri.....	37
4.3.1. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Cinsiyete Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarının Çözümü İçin Kendilerinin Neler Yapabileceğine Dair Görüşleri.....	39
4.3.2. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Okullara Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarının Çözümü İçin Kendilerinin Neler Yapabileceğine Dair Görüşleri.....	40
4.4. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Sınıflarındaki Mülteci Akranları ve Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Resimlerinin Analizi.....	41
4.4.1. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Cinsiyete Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranları ve Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Resimlerinin Analizi.....	43
4.4.2. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Okullara Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranları ve Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Resimlerinin Analizi.....	44
BÖLÜM V.....	53
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	53
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	53
5.2. Öneriler.....	56

KAYNAKLAR.....	58
EKLER.....	63

SİMGELER VE KISALTMALAR

akt: Aktaran

BM: Birleşmiş Milletler

BMÇHK: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

ÇHS: Çocuk Hakları Sözleşmesi

EBA: Eğitim Bilişim Ağı

f: Frekans

GİGM: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)

İHEB: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İHYD: İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi

İYEP: İlkokullarda Yetiştirme Programı

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDK: Türk Dil Kurumu

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

UNHCR: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees)

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund)

TABLolar

<u>Tablolar</u>		<u>Sayfa</u>
Tablo 1	Çalışma Grubunun Cinsiyete ve Okullara Göre Dağılımı.....	27
Tablo 2	İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Görüşleri.....	30
Tablo 3	İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Cinsiyete Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Görüşleri.....	32
Tablo 4	İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Okullara Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Görüşleri.....	33
Tablo 5	İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarını Kimin Çözebileceğine Dair Görüşleri.....	34
Tablo 6	İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Cinsiyete Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarını Kimin Çözebileceğine Dair Görüşleri...	36
Tablo 7	İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Okullara Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarını Kimin Çözebileceğine Dair Görüşleri...	37
Tablo 8	İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarının Çözümü İçin Kendilerinin Neler Yapabileceğine Dair Görüşleri.....	38
Tablo 9	İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Cinsiyete Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarının Çözümü İçin Kendilerinin Neler Yapabileceğine Dair Görüşleri.....	39
Tablo 10	İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Okullara Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarının Çözümü İçin Kendilerinin Neler Yapabileceğine Dair Görüşleri.....	40

Tablo 11	İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Sınıflarındaki Mülteci Akranları ve Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Resimlerinin Analizi.....	42
Tablo 12	İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Cinsiyete Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranları ve Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Resimlerinin Analizi.....	43
Tablo 13	İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Okullara Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranları ve Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Resimlerinin Analizi.....	45

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde; araştırmaya ilişkin problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, sınırlılıklar, sayılılar, tanımlar, araştırmanın amacı ve araştırmanın önemi yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Geçmişten bugünlere kadar çocuğun ve çocukluğun farklı tanımları yapılmıştır. Çocuk ve çocukluk algısının zaman içerisinde değişim gösterdiği görülmektedir. Ayrıca her toplumun kendine göre çocuk ve çocukluk tanımı yaptığı söylenebilir. Fakat genel bir şekilde söylemek gerekirse çocuk bir toplumun temelidir.

Toplumların temelini oluşturan çocukların tıpkı yetişkin bireyler gibi sahip olduğu haklar vardır. Bu hakları korumak amacıyla Dünya'nın bazı devletleri tarafından belgeler hazırlanmış, sözleşmeler imzalanmıştır. Çocuk hakları ile ilgili pek çok sözleşme, bildirme ve belge olmasına rağmen savaş vb. nedenlerle dünyadaki birçok çocuk sahip olduğu haklarından mahrum kalmakta ve haklarını kullanamamaktadır.

Bu haklardan biri de eğitim hakkıdır. Dünyanın çeşitli yerlerinde eğitim hakkından mahrum edilerek çalıştırılan çocuklar olduğu gibi bedeninin dokunulmazlık hakkından mahrum edilerek fiziksel istismara uğrayan çocuklar, savaş alanlarında büyümek zorunda kalan ya da vatanlarından ayrılıp göç etmek zorunda kalan çocuklar da bulunmaktadır. Özellikle son zamanların en önemli toplumsal sorunlarından biri olan göçe maruz kalan çocukların birçok sorun ve travma yaşadıkları görülmektedir. Akpınar (2017)'a göre, göç edilen ülkede çocuklar açısından barınma, beslenme, sağlık, eğitim alamama ve tarım, ormancılık, hayvancılık, sanayi, madencilik, imalat, inşaat, atık, sokak satıcılığı, taşıt onarımı gibi farklı iş kollarında yoğunlaşan çocuk işçiliği gibi birçok sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Mülteci çocukların göç ettikleri yerlerde yaşadıkları sorunları o toplumun yetişkin bireyleri irdeleyebilirler ve bunlara çözümler üretilirler. Yetişkin bir bireyin düşünceleri kadar toplumun temeli olarak kabul edilen çocukların da sınıflarında,

mahallelerinde karşılaştıkları mülteci akranları hakkında ne düşündükleri, mülteci akranlarının sorunlarına ne kadar duyarlı oldukları, bu sorunların çözümü için neler önerdikleri önemlidir. Çocukların her konuda olduğu gibi mülteci akranlarının sorunları konusunda da fikirlerinin alınması, bu sorunların çözümü için gereklidir. Çünkü, çocuklar geleceği oluşturacak ve demokrasiyi yaşatacak kitleleri oluşturmaktadır. Toplumların ve milletlerin barış içinde olması ve daha demokratik bir gelecek için çocukların kendi haklarını bilmesinin, kendilerinden farklı şartlarda büyüyen çocukların sorunlarına ve haklarına duyarlı olmasının gereği ortaya çıkmaktadır.

Çocukların kendilerini ilgilendiren konularda haklarının olduğunu bilmeleri ve kendilerini en iyi şekilde ifade etmeleri önemlidir. Ancak bu şekilde duyarlı birer vatandaş ve geleceğin bilinçli yetişkinleri olmaları mümkündür. Bu amaçla her devletin eğitim ve öğretim programlarında çocuklara demokrasi ve vatandaşlık bilgilerini öğretmeyi amaçlayan çeşitli dersleri bulunmaktadır. Bu derslerin içinde İnsan Hakları ve insan haklarının bir parçası olan Çocuk Hakları da yer almaktadır. Akgül (2018)'e göre, çocuk için insan hakları eğitimi, çocuk haklarıyla başlamalıdır. Çocuk hakları eğitimi, insan hakları eğitiminin temeli ve oldukça önemli bir altyapısıdır.

Türkiye’de tarihsel süreç içerisinde okullarda değişik isimler altında vatandaşlık ve insan hakları dersleri yer almıştır. Bu derslerden biri olan ve ilkökul dördüncü sınıfta yer alan İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi (İHYD) dersi kapsamında da öğrenciler belirli bir düzeyde çocuk hakları ve mültecilik konusunda bilgi düzeyine sahip olmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), dördüncü sınıf İHYD dersi öğretim programının “Birlikte Yaşama” adlı son ünitesinde “Haymatlos ve mülteci kavramları öğrenci seviyesine uygun şekilde açıklanır” (MEB, 2018) kazanımına yer vermiştir. Mülteci kavramını öğrenen ve sınıfında da mülteci akranları bulunan ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin, mülteci akranlarının sorunlarına ve bu sorunların çözümlerine yönelik önerilerinin bilinmesi önemli görülmüştür. Bu da araştırmanın çıkış noktasını oluşturmuştur.

1.2. Problem Cümlesi

Bu araştırmanın temel problemini; İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin mülteci akranlarının sorunlarına yönelik algıları nasıldır? sorusu oluşturmaktadır.

1.2.1. Alt problemler. Bu araştırma için aşağıda belirtilen alt problemler belirlenmiş ve bu alt problemlere cevap aranmıştır.

1. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin cinsiyete göre mülteci akranlarının sorunlarına yönelik algıları nasıldır?
2. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin mülteci akranlarının sorunlarına yönelik algılarında ailelerinin sosyoekonomik durumlarının farklı olmaları açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. 2018-2019 eğitim öğretim yılı ile,
2. İlkokul dördüncü sınıfta okuyan öğrencilerle,
3. Sınıfında mülteci akranı olan öğrencilerle ve
4. Burdur iliyle sınırlıdır.

1.4. Sayıtlar

- Araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel bilgilerini doğru beyan ettikleri ve yarı yapılandırılmış ölçek formlarında bulunan sorulara içtenlikle cevap verdikleri varsayılmıştır.
- Kullanılan analiz yönteminin araştırmadan elde edilen verilerin çözümlenmesine uygun olduğu varsayılmıştır.

1.5. Tanımlar

Çocuk ve Çocukluk: Çocuk, doğduğu andan itibaren kendine has bir karaktere, davranışa, zekaya ve görünümüne sahip olan, içinde bulunduğu her bir yaşa göre ayrı ayrı fiziksel, ruhsal ve zihinsel özellikler gösteren ve bu özellikleri henüz tam olarak yerli yerine oturmamış olan, bütün bunların yanında yaratıcı özelliği en zengin ve en renkli süreci kapsayan, kendine özgü ilgi ve ihtiyaçları olan ve yine kendine özgü yeteneklerle donatılmış insan yavrusudur. Çocukluk ise çocuğun gelişim gösterdiği, yaşamını sürdürdüğü bir süreçtir (Demirel, Çeçen, Seven, Tozlu ve Uludağ, 2010).

Çocuk Hakları: Çocuk hakları en genel şekilde çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaksal bakımdan özgürlük ve saygınlık içinde sağlıklı ve normal biçimde

gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararları olarak tanımlanabilir (Nayır ve Karaman Kepenekçi, 2011).

Mülteci: Mülteci, ülkesinde ırk, din, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri gibi nedenlerden ötürü baskıya uğrayan, ülke yönetimine olan güvenini kaybeden, yönetimin kendisine tarafsız davranmayacağından korkarak başka bir ülkeye sığınma başvurusunda bulunan ve geri dönmek istemeyen kişidir (Gümüştan, 2017).

Vatandaşlık Bilgisi: Vatandaşlık bilgisi, vatandaş ile içinde yaşadığı toplum arasındaki ilişkileri konu alan bir bilgi dalıdır (Altunya, 2003).

1.6. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi ile mültecilik kavramını öğrenen ve sınıfında mülteci akranları ile eğitim gören çocukların mülteci akranlarının sorunlarını ne kadar bildiklerini, mülteci akranlarının sorunlarına ne kadar duyarlı olduklarını ve bu sorunlara çözümlerini belirlemektir.

1.7. Araştırmanın Önemi

Yetişkinlerin dünyasında, birbirini aşağılamak ya da küçümsemek konusunda şu tanımlar çokça kullanılmaktadır: “Çocukluk yapma... Bana masal anlatma... Çocuk gibi konuşma... Senin o dediğin çocuk oyuncağı...” Bu sözler çokça söylenmekte ve duyulmaktadır. Çünkü, çocuğunu seven ama çocukluğu küçümseyen, alaya alan bir toplumdan bahsedilmektedir. Bir toplumda çocuğun dünyası önemsenmiyor, aşağılanıyor ve küçümseniyorsa, orada demokrasi değerlerini yaşatmanın olanağı yoktur denilebilir (Akın, 2017).

Çocukların yaşları ve olgunluk düzeyleri doğrultusunda, görüşlerine ve deneyimlerine saygı gösterilmelidir. Ayrıca çocukların, onları ilgilendiren konularda alınan kararlara katılması, onlara yeni bilişsel ve uygulamalı beceriler kazandırır ve kendilerine saygı duymalarını sağlar. Dünyayı daha iyi bir yer yapmak, farklı yaş ve çevrelerden çocukların bir araya gelmesiyle farklı görüşler, deneyimler paylaşmaları ile olabilir. Görüşlerini paylaşmak, kendilerini ilgilendiren konularda kararlara katılmak, barış içinde toplanmak ve dernek kurmak gibi katılım haklarını elde eden çocuklar iyi birer vatandaş olma yolunda yetişirler (Hodgkin ve Newell, 1998, akt. Nayır ve Karaman Kepenekçi, 2011).

Geleceğin yetişkinleri çocuklar olduğuna göre, onlara daha yaşanabilir bir gelecek sağlamak ve onları iyi birer vatandaş olarak eğitmek gerekmektedir. Çocuklar, onlara verilecek vatandaşlık eğitimleri ve çevrelerindeki olaylara karşı fikirlerinin dikkate alınması ile ancak duyarlı vatandaşlar olarak yetiştirilebilir. Bu araştırma; bilinçli vatandaşlar olma yolunda eğitilen ilkokul öğrencilerinin, mülteci akranlarının sorunlarına ilişkin görüş ve algılarının belirlenmesi ve onların sorunlarına çözüm önerileri getirecek olmaları açısından önemli görülmektedir.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, araştırma ile ilgili kuramsal bilgilere ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Kuramsal Çerçeve

2.1.1. Çocuk ve çocukluk. Çocuk kavramının tanımlanması cinsiyete, tarihsel sürece ve tanımlayan toplumun düzeyine, sınıfına göre değişiklik göstermektedir. Çocukluk döneminin yaş sınırları; tarih boyunca değişkenlik göstermiştir (Christensen ve James, 2000, akt. Şahin ve Polat, 2012). Örneğin; “Çocuk, doğum ve ergenlik çağı arasındaki dönemi yaşayan küçük insandır. Bu da 0-15 yaş grubunu içine almaktadır. Ericson’a göre çocukluk insanı insanlığa başlatan ilk sahnedir (Yılar ve Turan, 2010, akt. Şimşek, 2007).

Akgül (2018)’e göre, çocuklar saf, hassas, istekli ve ilerlemekte olan bir insan topluluğudur. Yörükoğlu (1992 akt. Demirel vd., 2010)’na göre, “Gelişen bir insan yavrusu, olgunlaşmamış, reşit sayılmayan küçük yurttaş”, Ciravoğlu (2000 akt. Demirel vd., 2010)’na göre, “Gün gün, adım adım olgunlaşan, büyüyen, bu amaçla eğitilen insan, yurttaş”, Oğuzkan (1974 akt. Demirel vd., 2010)’e göre, “İki yaşından ergenlik çağına kadar süren büyüme dönemi içinde bulunan insan yavrusu veya henüz erinlik dönemine erişmemiş kız veya erkek”, Yalçın ve Aytaş (2002 akt. Demirel vd., 2010)’a göre ise “Bedensel ve zihinsel gelişimi bakımından insanoğlunun 0-16 yaş grubu için kullanılan temel bir kavram” olarak tanımlanmaktadır.

Türk Dil Kurumu (TDK)’nun tanımına göre ise; çocuk “Bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan, oğlan veya kız, uşak”; çocukluk da “İnsan hayatının bebeklikle ergenlik arasındaki dönemi” (TDK, 2019) olarak tanımlanmaktadır.

Bütün bu tanımlara bakıldığında çocuğun, doğduğu andan itibaren kendine has bir karaktere, davranışa, zekaya ve görünümüne sahip olan, içinde bulunduğu her bir yaşa

göre ayrı ayrı fiziksel, ruhsal ve zihinsel özellikler gösteren ve bu özellikleri henüz tam olarak yerli yerine oturmamış olan, bütün bunların yanında yaratıcı özelliği en zengin ve en renkli süreci kapsayan, kendine özgü ilgi ve ihtiyaçları olan ve yine kendine özgü yeteneklerle donatılmış insan yavrusu, çocukluğun ise, çocuğun gelişim gösterdiği, yaşamını sürdürdüğü bir süreç (Demirel vd., 2010) olduğu anlaşılmaktadır. Bütün bu tanımlardan da anlaşıldığı gibi her yönüyle özel ve biricik olan çocuklar her zaman hak ettikleri değeri ve ilgiyi görememişlerdir. Akyüz (2010)'e göre, yüzyıllarca süren geleneksel bakış açısına göre yetişkinler, bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde, çocukları hep zayıf, beceriksiz, küçük yetişkinler olarak görmüşler, çocukluğa da bir an önce geçmesi gerekli bir dönem olarak bakmışlardır.

İnsanlar çocuklara, içinde yaşadıkları değerler düzenine ve sosyoekonomik şartlara bağlı olarak bir değer vermişlerdir. Toplumsal yapılar değiştikçe bununla bağıntılı olarak çocukluk algısı da değişmiştir. Çocuğa bakış değiştikçe, onun haklarına bakış da değişmekte ve bu değişim uzun bir tarihsel süreci kapsamaktadır (Köksal, 2012). Örneğin; Orta Çağda bugünkü anlamda çocukluk kavramı yoktur. Hatta çocuğu anlatan sözcükler bile yoktur. Çocuklar yetişkinlerin dünyasına yedi yaşından sonra girmişlerdir. Öyle ki, çocukların kendilerine özgü giysileri, oyunları, oyuncakları yoktur. Çocuklar yetişkinlerle aynı oyunları oynamışlar, aynı oyuncakları paylaşmışlar, aynı masalları dinlemişlerdir. Çocuk, yetişkinin küçük bir örneği durumundadır. Çocukluk ancak 16. yüzyılda basımevinin (matbaa) bulunuşundan sonra ortaya çıkmıştır. Rönesans'ın ürünüdür (Nas, 2006).

Dilidüzgün (1996 akt. Nas, 2004)'e göre, aydınlanma döneminde düşünürler, yazarlar, eğitimciler çocuk anlayışına, çocuğun eğitime ilişkin yeni görüşler ortaya koymuşlardır. Böylece çocuk bilimsel çalışmaların konusu, öznesi olmaya başlamış, çocukluk anlayışı oluşmuştur. Çocuk, yetişkinlerden ayrılmıştır. Onur (1993 akt. Nas, 2004) ise çocukluğu hiç tanımayan bir çağdan, hukuksal, toplumsal, eğitsel kurumlar içinde korunmaya alınan bir çocukluk kavramına geçişinin tam dört yüz yıl sürdüğünü, çocuğun kurumsallaşmasının ilk belirtisinin, ilköğretimin zorunlu kılınması, son belirtisinin ise çocuk hakları hareketi olduğunu belirtmiştir.

Çocukluğun hukuksal, toplumsal ve eğitsel kurumlar çerçevesinde korunan bir kavram halini alarak, çocuk hakları ve çocuğun korunması düşüncesi ise ancak 20. yüzyılda gelişmiştir (Ardıç Çobaner, 2015).

Geçen yüzyıldan beri, eğitimciler ve düşünürler çocuğa ilişkin yeni ve farklı bir bakış açısı ortaya koymuşlardır. Buna göre, çocuk, yetişkinlerden küçük ve güçsüz olsa da kendi ölçüleri, kendi gereksinimleri, kendi mantığı, kendi hakları, kendi bütünlüğü olan kusursuz bir varlıktır. Çocukluk çağı da bir an önce geçmesi gereken değil, çocuğun bedensel, zihinsel ve duygusal gelişmesinde çok önemli işlevi bulunan, iyi değerlendirilmesi gereken bir dönemdir. Bu yeni görüşler hukuk alanına yansımış ve çocuğun “kendine özgü hakları” bulunduğu kabul edilmiş olup bunlar ulusal ve uluslararası hukuki metinlerde ifadesini bulmuştur (Akyüz, 2010).

Her toplumun varlığını sürdürebilmesi için çocuklarının olması, onları yetiştirmesi gerekir ve her birinin de çocukları korumaya yönelik kendine özgü yöntemleri bulunmalıdır. Her kültür, çocukların neye benzediğine ilişkin görüşlerini ve kendi geleceğine dönük kültürel vizyonunu gerçekleştiren çocuklarla ilgili uygulamalarını göstermede kendine özgü yöntemler tasarlarlarken, bir gelişim evresi olarak çocukluğu farklı bir biçimde tanımlar ve bölümlendirmektedir (Ahioglu, 2004).

Bütün bu gelişmelere rağmen hala çocuk haklarına karşı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerin temel nedenleri çocukların hak sahibi olabilmek için yeterli kapasiteye sahip olmadıkları, anne ve babalarına bağımlı oldukları, yani çocuğun yetersizliği üzerine kurulmuştur (Kurt, 2016, s. 110).

Bir toplumun mutluluğu ve refahı ile ilgili olan çocuğun ve çocuk haklarının korunması sorunu, tüm dünyada son zamanların en önemli sorunlarından biridir (Ay Zöğ, 2008). Bir toplumda çocuklar kötü muamele görmekte, ihmal ve istismar edilmekte ise, o toplumun kültürü geri kalmış bir kültür olarak değerlendirilebilir. Buna karşın, çocuklara değer veren, onlara sağlıklı gelişme olanakları sağlayan toplumların ileri bir kültür düzeyinde oldukları söylenebilir (Akyüz, 2010).

Nas (2004)'e göre, Türk toplumunda çocuğu sevmek hep vurgulanır, ama çocuğa saygıdan pek söz edilmez. Oysa çocuk insandır. İnsana saygı duyulur. Sevgiye evet ama saygısız sevgi yetersizdir. Çocuk küçük, güçsüz, yalnızca alıcı bir varlık olarak değil, saygı sevgi duyulacak bir birey olarak görülmelidir. Şu sözler günlük yaşamda sık sık söylenmektedir: Çocuk mu kandırıyorsun? Çocuk muyum ben azarlıyorsun?

Çocuğun kendine özgü bir dünyası, algılaması, düşünme biçimi vardır. Küçük bir çocuğa saygı duymak onu ciddiye almaktır. Küçük bir çocuğa saygı duymak onun kendi kişiliğini kabul etmektir (Atabek, 1994, akt. Nas, 2004).

2.1.2. Çocuk hakları. Hak, en basit deyiimiyle bir şeyi yapma veya başkalarından bir şeyi yapmalarını, belirli bir şekilde davranmalarını isteme yetkisidir (Akyüz, 2010). Hukuk, bir düzeni; hak ise, bu hukuk düzeni tarafından korunan çıkarı anlatmaktadır. Hukuksal anlamda, hukuk düzeni tarafından kişilere tanınmış olan yetkilere ve bu yetkilerden yararlanılması kişinin iradesine bırakılmış olan çıkara “hak” denmektedir. Öyleyse, her çıkarın bir hak olmadığı; ama her hakkın hukuk düzeni tarafından korunan bir çıkar olduğu söylenebilir. Çocuklar, tüm insanların sahip olduğu hakların yanında, gelişim gereksinimleri nedeniyle özel insan haklarına da sahip olmalıdır. İnsan haklarının bir uzantısı gibi görünen çocuk hakları, aslında insan haklarından kimi yönleriyle farklılaşan, kendine özgü ve çok önemli bir alandır. Ancak, çocuk haklarının insan hakları ile çelişkili olduğunu düşünmek doğru değildir. Bu yüzden, kısaca, çocuk haklarının, insan haklarının özel bir parçası olduğu söylenebilir (Karaman Kepenekçi, 2008).

Çocuk hakları, insan hakları şemsiyesi altında yer alan haklar arasındadır. Çocuk hakları düşüncesine yön veren temel anlayış çocukların özel gereksinimlerinin olmasıdır (Kurt, 2016). İnsan haklarıyla bağlantılı bütün haklar çocuklara da tanınmıştır (Akyüz, 2010). Çocuk hakları; En genel şekilde çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaksal bakımdan özgürlük ve saygınlık içinde sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararları olarak tanımlanabilir (Nayır ve Karaman Kepenekçi, 2011).

Çocuk haklarının geçmişten bu tarafa gelişimi incelendiğinde kimi dönemde çocuk haklarına ilişkin çalışmalar hız kazanırken kimi zamanlarda ise gelişmelerin durağanlaştığı görülmüştür. Çocuk haklarına ilişkin gelişmelerin, toplumların ekonomik ve sosyal yaşamındaki gelişmelerle paralellik gösterdiği gözlenmektedir (Tan, 1993, akt. Acun, Tarman ve Dinç, 2014).

Eski çağlarda modern anlamda ifade edilen çocukların hakkına ilişkin bir kavram ve değer bulunmamaktadır. O dönemde, çocuklar sürekli ilgilenilen ve önemsenen bireyler olmaktan çok ötedir. Eski çağlarda ebeveynler özellikle babalar, çocuklar üzerinde her türlü hakka sahiptir. İlkel toplumlarda çocuklara ekonomik yarar sağlanan birey olarak bakılmaktadır. Zayıf, güçsüz, aileye ekonomik fayda sağlamayan çocuklara değer verilmemiştir. Çocuğa devletler tarafından gösterilen ilgi, özellikle devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda aileleri denetlemeye başlaması ile birlikte ortaya çıkmıştır. Devletlerin bu ilgisi özellikle çocukların korunması kapsamında

yoğunlaşmıştır. Devletlerin çocuklar üzerindeki ilgisi ile ebeveynlerin mutlak hâkimiyeti giderek azalmaya başlamıştır. Bu alanda yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır (Kurt, 2016, s. 101).

İdeal hukuk (doğal hukuk) açısından çocuk hakları, çocuğun hem insan olmasından hem de bakıma, korunmaya ve yetiştirilmeye muhtaç olmasından kaynaklanan haklardır (Karaman Kepenekçi, 2008). Bu haklar, çocuğun insan olması, aynı zamanda da bakıma ve özene gereksinim duyması nedeniyle doğuştan sahip olduğu hakların tümüdür. Çocuk hakları, insanlığın belli bir gelişme çağında teorik olarak, bütün çocuklara tanınması gereken ideal haklar listesini içermektedir (Akyüz, 2001, akt. Acun vd., 2014).

Pozitif hukuk (yürürlükteki hukuk) açısından ise, çocuk hakları, yasalarda ve uluslararası sözleşmelerde ayrıntıları ile düzenlenen, belirli bir güvenceye ve özellikle yargı organlarınca gerçekleştirilecek koruma yollarına kavuşturulan çocukların sahip olduğu haklardan oluşur (Karaman Kepenekçi, 2008). Bu haklar ve bunları koruyan kurallar aracılığı ile çocuk, güçsüzlüğü ve özel gereksinimleri dikkate alınarak korunur, kollanır ve yaşamın en güzel fakat en kırılgan kesimini oluşturan çocukluk dönemini gereği gibi yaşama olanağına kavuşturulur (Akyüz, 2010.)

Çocuk hakları ve çocuk haklarını koruma fikrinin hukuk alanına girmesi bu konuyla ilgili belge ve anlaşmalar hazırlanmasını da beraberinde getirmiştir. Çocukların haklarını korumak ve düzenlemek amacıyla Türkiye’de ve dünyanın bazı devletleri tarafından çeşitli sözleşmeler ve belgeler hazırlanmıştır. Bunlardan en önemlileri kronolojik sıraya göre şu şekildedir:

- Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi (1924)
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi (1959)
- Türk Çocuk Hakları Bildirisi (1963)
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989)

Çocuk haklarını korumak için hazırlanan bu belgelerin çocukların haklarını korumada etkili olması ve amacına ulaşması için çocuk haklarına yönelik gerek çocuklara gerekse yetişkinlere yönelik eğitimler verilmesi önemlidir. Çocukların kendi haklarını bilmeleri yetişkinlerin de çocukların haklarını bilerek çocukları bu konuda desteklemeleri ve hakları tanımaları gerekmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS), taraf devletleri, çocuk haklarını çocuklara ve yetişkinlere öğretmek ile yükümlü

tutmaktadır (Kurt, 2016). ÇHS'nin 42. maddesine göre, sözleşmede yer alan haklara ilişkin tüm ilkelerin hem çocuklar hem de yetişkinler tarafından öğrenilmesi ve öğretilmesi öngörülmüştür. Bu maddeye göre çocukların sahip oldukları bu haklar konusunda bilgilendirilmeleri, taraf devletlere yüklenen bir yükümlülüktür. Daha çok çocuk hakları alanında eğitimi öngören bu madde, aynı zamanda, çocukların insan hakları eğitimi almalarına yönelik bir nitelik de taşımaktadır. Sahip oldukları haklar konusunda bilgilendirilen çocuklar, yetişkinlik yıllarında da haklarını kullanma, korunmasını sağlama ve başkalarının haklarına saygı duyma konusunda bilinçli insanlar olacaklardır (Karaman Kepenekçi, 2000).

Ayrıca Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi (BMÇHK) çocuk haklarının okul ve üniversite müfredatlarına, ana baba eğitimi programlarına ve çocuk ile ilgili çalışan meslek elemanlarının hizmet içi eğitim programlarına alınmasını önermektedir. Çocukların haklarını bilmeleri, hakların hayata geçirilmesi, haklarını kullanabilmeleri ve haklara saygı duyarak yetişmelerinin en önemli yolu eğitimidir. Çocuk hakları eğitimi haklar ve sorumluluklara ilişkin bilgilerin öğrenilmesi ve bunların öncelikler tutum ve davranışlara dönüştürülmesini kapsayan bir bütündür. Çocuk hakları eğitiminde çocuklar, hakları ve sorumlulukları konusunda temel bilgiler edinirler. Eğitimi alan çocuklar, hak ve sorumluluğun birbiri ile olan bağlantısını öğrenirler. Çocuk hakları eğitimi, çocukların demokratik değerleri anlamasında ve uygulamasında en etkin araçtır. Demokrasinin temel değeri olan insan haklarına saygı, barış, hoşgörü, özgürlük gibi konuları bu eğitim ile alır ve anlarlar. Ayrıca çocuk hakları eğitimi hak ve sorumluluk ilkesi ile paralel gittiği için çocukları toplum içerisinde sorumlu bir yaşantıya hazırlar. Çocuk hakları eğitimi çocukların, şiddet, ihmal ve istismardan korunmalarında da önleyici rol oynamaktadır (Kurt, 2016, s. 122).

Ayrıca Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO)'da insan hakları ve demokrasi eğitimini tüm ülkelerde yaygınlaştırmak istemektedir. Bundan dolayı, 17 Ekim - 23 Kasım 1974 tarihleri arasında, Paris'te "Uluslararası Anlayış İçin Eğitim, İş Birliği ve Barış, İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler İçin Eğitim" konulu genel bir konferans yapmıştır. Genel konferansta UNESCO'nun adalet, özgürlük, insan hakları ve barış amacına dönük eğitimi gerçekleştirme, etkinlikleri özendirme ve destekleme sorumluluğu yinelenmiştir. Ancak yine aynı toplantıda, bu doğrultuda yürütülen çalışmaların çok yetersiz olduğu, uluslararası amaçlı eğitim programlarının ve uygulanan yöntemlerin ihtiyacı karşılayamadığı vurgulanmıştır. Bu yüzden,

amaçlanan eğitimin taraf devletlere yönelik bir tavsiye kararına konu olmasına karar verilmiş ve 19 Kasım 1974 günü bir Tavsiye Kararı kabul edilmiştir (Karaman Kepenekçi, 2000).

Toplumların geleceği, çocuklarının, bedenlen, ruhen, ahlaken ve fikren iyi gelişmesine ve eğitilmesine bağlıdır. Bu ise, çocuğun toplum içindeki hukuki durumunu düzenleyen kurallarla yakından alakalıdır. Bu kuralların, insanların haysiyet, hak ve hürriyetlerine uygun düzenlenmesinde çocuğun olduğu kadar, ulusal ve uluslararası toplumun, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)'nin deyişi ile “insanlık ailesinin” de çıkarları vardır. Bu düzenlemenin insan haysiyet, hak ve hürriyetlerine uygunluğu, çocuğun ve toplumun geleceğinin teminatını teşkil eder (İnan, 1968, akt. Akgül, 2018).

Akyüz (2010)'e göre, “Çocuk haklarının yaşama geçmesi, çocukların haklarını kullanmaları ve başkalarının haklarına saygı duyarak yetişmelerinin en etkili yolu eğitimidir. Çocuk hakları eğitimi, haklar ve koruma yolları konusundaki bilgilerin öğrenilmesini, bunların tutum ve davranışlara dönüştürülmesini kapsayan ve insan haklarının ön koşulunu oluşturan bir insan hakkıdır. Çünkü, çocuk genel insan haklarına kıyasla, çocuk haklarını kendi yaşamı ile daha kolay ilintilendirebilir. Bu nedenle, çocuk için insan hakları eğitimi, çocuk haklarıyla başlamalıdır. Çocuk hakları eğitimi, insan hakları eğitiminin temelidir” ve çocuk hakları eğitiminin çocuklar açısından önemi şu şekilde sıralanabilir:

- Çocuklar, çocuk hakları eğitimi yoluyla hakları ve sorumlulukları konusunda temel bilgi edinirler. Çocuk hakları eğitimi almayan çocuklar hak ve sorumluluğun birbirinden ayrılmaz niteliğini anlamakta güçlük çeker, hak sahibi olmayı, istedikleri her şeyi yapabilecekleri biçiminde algırlar.
- Çocuk hakları eğitimi, çocukların demokratik değerleri anlama ve uygulamalarının en etkili aracıdır. Demokrasinin temel değerleri olan insan haklarına saygı, hoşgörü, barış, özgürlük ve eşitlik ortamı içinde yetişen çocuk, bu değerleri gelecek kuşaklara da aktarır.
- Çocuk hakları eğitimi, çocuğu toplum içinde sorumlu bir yaşantıya hazırlar. Çocuklar bu yolla demokratik sistem içindeki rollerinin bilincine varırlar. Çünkü, bireyin kendini geliştirebilmesi, yaşadığı çevreyi ve toplumu kavrayabilmesi, sorunlarına ilgi duyup çözümüne katılabilmesi, toplumda aktif ve yararlı bir rol oynayabilmesi çocukluktan başlayarak haklarını bilmesine,

hak ve sorumluluk bilinci edinmesine bağlıdır. Böylece etkin, özgür, sorumlu ve katılımcı yurttaş kimliği kazanan çocuklar toplumda demokrasinin yerleşmesine katkı sağlarlar.

- Çocuk hakları eğitimi gelişmiş bir yurttaşlık bilincine sahip olmak bakımından da çok önemli ve etkili bir araçtır. Yapılan araştırmalar, kendi yaşamlarından uzak bir insan hakları ve yurttaşlık eğitiminin çocuklarda beklenen tutum ve becerileri geliştiremediğini göstermektedir.
- İHEB “insanlar onur ve haklar bakımından eşit doğarlar” demektedir. Haklar doğuştan kendiliğinden kazanılır. Fakat doğumla kazanılan bu haklar öğrenilmedikçe ve kullanılmadıkça yok sayılır. Çünkü, hakların yaşama geçmesi, gerçeklik kazanıp somutlaşması, bunlardan yararlanılması, ihlal edildiğinde koruma yollarının işletilmesi önceden bilinmesine bağlıdır.
- Çocuk hakları eğitimi, bilgi edinme ve hak bilinci kazanmanın yanında, yalnızca ihlalden sonra değil, ihlalden önce de hakların korunmasını, yani ihlal edilmemesini de sağlar. Bireylere, özellikle de kamu yetkililerine sağlanan eğitim, olası ihtilalci davranışların azalmasında etkili olur.
- Çocuk haklarının bilincinde yetiştirilmedikleri zaman hem haklar gereğince kullanılamaz hem de ihlal edildiğinde hukuki yollara başvurulması yeterince düşünülemez. Bireyler hak bilincini yalnızca haklarını öğrenmekle değil, aynı zamanda kullanmakla kazanırlar. Günlük yaşamda kullanılmayan hakların bireylerin gözünde değeri yoktur. Bu nedenle bireylerin çocukluktan başlayarak haklarını bilen, isteyip ileri süren ve bilinçli olarak kullanan etkin hak özneleri olmaları, bu hakların gerek diğer kişiler gerek devlet tarafından çiğnenmesini önleyebilir.
- Çocuk hakları eğitimi, çocukların ihmal ve istismardan korunmalarında da önleyici rol oynayabilir.
- Çocuk hakları eğitimi, çocuklarda, kendileriyle aynı imkanlara sahip olmayan diğer gruplarla dayanışma duygusunu geliştirir, günlük ilişkilerde eşitlik ilkesinin gözetilmesini sağlar.

2.1.3. İnsan hakları, göç ve mültecilik. Doğan (2007)’a göre, insan hakları genel olarak, insan onurunu korumayı, maddi ve manevi gelişmesini sağlamayı

amaçlayan haklardır. Kısaca insan hakları bireylerin yalnızca insan olmaları nedeniyle kazandıkları haklardır. İnsana özgü kabul edilen bu haklar, bütün insanların, hatta bazı durumlarda henüz doğmamış olanların, her zaman ve her yerde sahip olması gereken haklardır. Bu sebeple de insan haklarına sahip olmak için özel bir çaba gerekmez. İnsan olarak dünyaya gelmiş olmak insan haklarına sahip olmak için yeterli bir sebeptir. Bunun yanı sıra insanların deri rengi, ırkı, dili, dini ve kültürleri insan hakları için bir ayrıcalık ölçütü olamaz. Deri rengi, dili, yaşama biçimi, dini inanç ve uygulamaları ile düşünceleri insan haklarının güvence sınırları içinde yer almaktadır. Bireylerin, sahip oldukları hak ve özgürlükleri güvence altına alma mücadelesi ve demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak benimsemesi devletin daha demokratik olmasını sağlamıştır. Ne var ki insan haklarını tüm dünyada korumayı amaçlayan uluslararası hukuk kuralları ve koruma mekanizmaları henüz çok yenidir. Bu nedenle günümüzde insan haklarının korunması konusunda hem ülke içinde hem de uluslararası alanda önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Uluslararası barışın ve güvenliğin tehdit edildiği ya da ihlal edildiği durumlarda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) gerekli girişimlerde bulunmaktadır. Bu girişimler ekonomik ambargodan askeri müdahaleye kadar gidebilmektedir. Ancak tüm bu çabalara karşın Birleşmiş Milletler (BM)'in diğer sorunlarda olduğu gibi insan hakları konusunda da bugüne dek çok başarılı olduğu söylenemez. Çünkü bazı devletlerin politikaları nedeniyle etkisiz kalan BM'nin, aldığı kararların uygulanması konusunda hukuki açıdan bir yaptırım gücü bulunmamaktadır. BM, bazı uluslararası sorunlar ve insan hakları ihlalleri karşısında tarafsız, acil ve kalıcı çözüm bulmakta yetersiz kalmaktadır (Üçbaş, 2010).

İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi (İHEB) ile ilan ettiği hak ve özgürlükleri hukuki olarak da güvence altına almak isteyen BM, 1966 yılında “İkiz Sözleşmeler” olarak adlandırılan iki önemli sözleşmeyi kabul etmiştir: “Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme” ve “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme”. Bu sözleşmeler, çağdaş anlamda, insan haklarının tüm dünyada gerçekleştirilmesini ve korunmasını amaçlayan uluslararası hukukun başlama noktası sayılır. Ancak geçen süre içinde, BM, bu sözleşmelerin gereği olan yargı sistemini oluşturamamıştır; bu nedenle insan hakları ihlalleri karşısında ne uygulamada ne de hukuki bakımdan etkili bir yaptırım gücüne sahiptir. BM'nin koruma mekanizması, rapora dayanan yargı dışı bir sistem olduğundan, devletlerin keyfi davranışları ve hak ihlalleri önlenememektedir. Bireysel başvuruyu ve yargılama sistemini içeren Avrupa

Konseyinin koruma mekanizması ise daha ileri bir aşamadır. Ne var ki bölgesel bir nitelik taşıyan bu koruma, sadece bu hükmü onaylayan devletlerin yurttaşlarını kapsadığından, tüm insanların haklarını koruma hedefine henüz ulaşamamıştır (Üçbaş, 2010).

Engel olunamayan bu hak ihlalleri, ülkeler arası silahlı çatışmalar vb. nedenlerle dünyanın birçok yerinde insanlar ülkelerini terk edip daha rahat yaşayacaklarını, daha geniş haklara sahip olacaklarını düşündükleri gerek ekonomik gerekse hukuksal olarak gelişmiş ülkelere göç etmektedirler.

Bulunduğu ülkeyi çoğu zaman ekonomik nedenler olmak üzere çeşitli nedenlerle kendi isteği ile terk ederek başka bir ülkeye yasal yollardan giriş yaparak yasal olarak o ülkede yaşayan kişilere göçmen denir. Herhangi bir nedenden dolayı can ve mal güvenliği tehlikede olan ve haksızlığa uğrayacağı korkusu ile vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan, bulunduğu ülkenin korumasından yararlanamayan ve ülkesine dönmek istemeyen kişiler mülteci olarak kabul edilmektedir. Ülkesini terk ederek, mülteci olduğu iddiasıyla bir başka ülkeye sığınan fakat henüz mülteci olup olmadığı hakkında yetkili merciler tarafından karar verilmemiş kimseler ise sığınmacı şeklinde ifade edilmektedir (Akpınar, 2017, s. 17).

Son dönemlerde, küreselleşmenin etkisiyle dünya üzerinde bugüne kadar görülmemiş belirgin ve yoğun bir göç dalgası yaşanmaktadır (Korkut, 2018, s. 1). Son zamanlarda uluslararası kitlesel göç hareketlerinin en büyük nedeni, göç edilen ülkelerdeki iç savaşlardır (Korkut, 2018, s. 10).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCHR)'ye göre, günümüzdeki çatışmaların sayısı, karmaşıklığı ve uzun süreye yayılması, zorla yerinden edilmenin BM'nin kuruluşundan bu yana görülmemiş bir düzeye ulaştığını gösteriyor. Halihazırda dünyada 68 milyondan fazla insan zulüm, çatışma, yaygın şiddet ya da insan hakları ihlalleri sebebiyle yerlerinden edilmiş durumdadır (UNCHR, 2019c). Çatışma, şiddet ve zulüm sebebiyle zorla yerinden edilen kişilerin sayısı küresel çapta rekor düzeylere ulaşırken; Türkiye dünyada en fazla sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülke olmayı sürdürmüştür (UNCHR, 2019b).

UNHCR (2019a)'nin istatistiklerine göre Türkiye, 3,6 milyondan fazlası Suriyeli, 170 bin Afganistanlı, 142 bin Iraklı, 39 bin İranlı, 5,700 Somalili ve 11,700 diğer tabiiyetler olmak üzere toplam 4 milyon kişiye ev sahipliği yapmaktadır. Coğrafi konumu, tarihsel arka planı ve komşu ülkelerin yaşadığı siyasî, ekonomik ve sosyal sorunlar

Anadolu’da göç ve iltica meselelerini her dönemde farklı görünümde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Türkiye hem “hedef ülke” hem de yabancı uyrukluların Avrupa ülkelerine ulaşımında köprü görevi nedeniyle “transit ülke” konumundadır (Balta, 2018, s. 488).

Türkiye, mülteciler için üçüncü ülkeye yerleştirmeyi en çok tercih edilen çözüm olarak kabul eden 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’ne taraftır. Türkiye, uluslararası standartlara uygun etkin bir ulusal sığınma sistemi inşa edebilmek için yasal ve kurumsal reformlar gerçekleştirmektedir. 2013 Nisan ayında, Türkiye’nin ilk sığınma kanunu olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından uygun bulunmuş ve 11 Nisan 2014’te yürürlüğe girmiştir. Kanun, Türkiye’nin ulusal sığınma sisteminin temel dayanaklarını ortaya koyup; politika oluşturma ve Türkiye’deki tüm yabancılara ilişkin işlemlerden sorumlu olan başlıca kurum olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)’nü kurmuştur. Türkiye aynı zamanda, Türkiye’de geçici koruma sağlanan kişilerin hakları, yükümlülükleri ve bu kişilere ilişkin prosedürleri ortaya koyan Geçici Koruma Yönetmeliği’ni 22 Ekim 2014 tarihinde kabul etmiştir (UNCHR, 2019b).

Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalar, mültecileri de kapsayan yükümlülükler içermektedir. Bu yükümlülükler göre mülteciler, sadece göç ve iltica ile ilgili anlaşmalarca sağlanan haklara değil; aynı zamanda kişisel, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara, kadın ve çocuk haklarına sahibi olmaktadır (Ardıç Çobaner, 2015, s. 31).

Dünyada çocukların durumu doğdukları büyüdükleri ülkelerin ekonomik ve sosyal koşullarına bağlı olarak değişmektedir. Dünya üzerinde birçok ülkede çocuklar zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bazı ülkelerde çocuklar yoksulluk, beslenememe, sağlıksız koşullar, silahlı çatışmalar, istismar gibi olumsuzluklar içinde çocukluklarını yaşayamamaktadır ve haklarına sahip olamadan sağlıksız koşullarda büyümektedirler (Acun vd., 2014).

Rousseau ve Guzder (2008)’e göre, son yıllarda dünyada sosyal çatışmalarla ilişkili güvensiz ortam, yoksulluk, diktatör yönetim, savaştan kaçma gibi deneyimler küresel göçlerin niteliği ve niceliğini şekillendirmiştir. Eisenbruch (1988)’a göre, milyonlarca insan, ülkelerinde yaşadıkları huzursuzluk ve çatışma ortamından sıyrılarak, yabancı bir ülkede daha güvenli bir çevreye ve daha iyi bir geleceğe kavuşma umuduyla göç etmektedirler. Mülteci çocuklar ülkelerinde ailecek organize şiddete maruz kalırken,

ev sahibi ülkede de istikrarsız sosyal çevre ve yoksullukla karşılaşabilmektedirler. Savaş deneyimleri, normal gelişim sürecinde ortaya çıkan güvensizlik, kendinden şüphe etme ve aşağılık duygularını arttırarak özellikle çocukları olumsuz yönde etkilemektedir (akt. Gümüştan, 2017).

Bir toplumun mutluluğu ve refahı ile yakından ilgili olan çocuğun korunması sorunu, tüm dünyada ve Türkiye’de günümüzün en önemli sorunlarından biridir. Bilindiği gibi, ülkelerin kalkınmışlığı ile çocuklarına verdiği değer arasında doğru orantı vardır. Bir toplumda çocuklar istismar ve ihmal edilmekte ise, o toplumun kültürü geri kalmış bir kültür olarak değerlendirilebilir. Buna karşın, çocuklara değer veren, onlara sağlıklı büyüme ve gelişme olanakları sağlayan toplumlarda ilerlemekte olan bir kültürden söz edilebilir (Karaman Kepenekçi, 2008).

Türkiye’nin de tarafı olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 22. maddesine göre, taraf ülkeler kendi topraklarında mülteci ya da sığınmacı olan tüm çocukların sözleşmede yer alan tüm haklardan faydalanması için gerekli önlemleri almak durumundadır. Dolayısıyla Türkiye’nin, tüm sığınmacı çocuklara haklarını gözeten politikalar üretmesi gereklidir. Ayrıca, Türkiye’deki 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu da milliyetleri ne olursa olsun her çocuğun korumadan faydalanabileceğini belirtmektedir (Ardıç Çobaner, 2015, s. 31).

Tüm dünyada yaşanan sosyoekonomik sorunlar ve savaş gibi olumsuz koşullardan en çok çocuklar etkilenmekte; bu olumsuz durumların sonucunda çocukların temel gereksinimleri karşılanamamakta ve çocuklar çeşitli haksızlıklarla karşı karşıya kalmaktadır (Ardıç Çobaner, 2015, s. 33). Mülteciler gelmiş oldukları ülkeye sağlık, gıda, barınma, eğitim, istidam, kültürel uyum, dil başta olmak üzere birtakım ihtiyaçları, problemleri ve uyumsuzlukları beraberlerinde getirmektedirler. Amacına uygun biçimde karşılanamayan ihtiyaçlar, beklentiye cevap veremeyen çözümler, çözümsüz kalan sorunlar yeni sorunlara sebep olmaktadır. Yaşanılan bu olumsuzluklardan en çok etkilenenlerin başında çocuklar gelmekte ve bir takım risk etmenleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Korkut, 2018).

Angel, Hjern ve Ingleby (2001)’a göre, göç öncesinde, göç sürecinde ve yeni bir ülkeye yerleşme sırasında mülteci çocukların yaşadıkları travmatik olaylar, psikopatolojilerin görülmesine yol açabilmektedir. Savaş sırasında maruz kalınan doğrudan şiddet, evin kaybı, yetersiz beslenme, bakım verenlerden ayrılma, gözaltına alınma, işkenceye maruz kalma gibi çok sayıda travmatik yaşantıların da dahil olduğu

birçok stres faktörleri çocukların fiziksel, zihinsel ve genel iyiliğini olumsuz yönde etkilemektedir (akt. Gümüştan, 2017).

Yapılan araştırmalar çocukların, çocukluk dönemi deneyimlerinin etkisini ömür boyu görelili olarak sürdürdüğünü; çocuklukta edinilen temel yönelimlerin daha sonraki yaşamı önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir (Uysal, 1984, akt. Yeşil, 2002). Buradan da kıtlık, yoksulluk ve savaş mağduriyeti gibi birçok nedenlerle ülkesini terk etmek zorunda kalmış ve başka bir ülkede yaşayan mülteci çocukların sağlıklı ve eğitilmiş bir çocukluk geçirmesi için dünya devletlerinin ellerinden geleni yapmaları gerektiği anlaşılmaktadır.

2.1.4. İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi. Bir kişiyi bir devlete bağlayan uyrukluğa bağına “vatandaşlık”, bir ülkeye uyrukluğa bağı ile bağı olan kişiye de “vatandaş” denmektedir. Vatandaşlık kavramı ilk kez 1789 Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi ile gündeme gelmiştir. İnsan hakları ve vatandaşlık eğitimi ise, genel anlamda düşünüldüğünde herkeste; örgün eğitim kapsamında düşünüldüğünde ise tüm öğrencilerde, bir “insan ve vatandaş” olarak kişilerin sahip oldukları haklarını bilme, kullanma, koruma ve geliştirme bilinci ile aynı haklara başkalarının da sahip olduğu gerçeğinden hareketle, diğer kişilerin haklarına saygı duyma sorumluluğunu geliştirmek amacı ile verilen eğitime denmektedir (Karaman Kepenekçi, 2008).

Hiçbir kimse vatandaşlık algısı ve yeterlilikleri ile doğmaz, insanlar doğumla bir ülkenin vatandaşı olmasına karşın vatandaşlık yeterlilikleri eğitimle kazanılır. Benzer durum ülkeler içinde geçerlidir. Bir ülkenin demokrasinin yaşaması demokratik tutum ve davranışlara sahip olan bireyler ile olanaklıdır. Eğitim ile vatandaşlara demokrasinin ilkeleri ve tutumları kazandırılırsa ancak o ülkede demokrasi yaşanabilir ve uygulanabilir bir sistem haline dönüşür. Bu bağlamda demokrasi ve vatandaşlık eğitimi demokrasinin sürekliliğinin sağlanması konusunda yakından ilişkilidir. Demokrasinin sürdürülebilmesi; vatandaş olarak haklarının ve sorumluluklarının farkında olan, sosyal ve siyasal dünyayla ilgili bilgisi olan, toplumun iyiliği ve huzuruna duyarlı olan, görüşlerini ve düşüncelerini açıklayan, yaşadığı toplum içinde etkin olan, dünya üzerinde etki yapabilme yeterliğine sahip ve vatandaş olarak nasıl hareket edebileceğini bilen bireylere gereksinim vardır (Karaman Kepenekçi, 2008).

Demokratik bir toplumda vatandaşlık eğitimi ile insan hakları eğitimi arasında yakın bir ilişki vardır. Vatandaşlık eğitimi bünyesinde verilen insan hakları eğitimi ile küresel boyutta bir eğitim verilmeye çalışılarak, bireylere sadece ülkelerindeki olaylara değil sınırları dışındaki olaylara da evrensel bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmaktadır (Akdu, 2016, s. 14). Vatandaşlık bilgisi, vatandaş ile içinde yaşadığı toplum arasındaki ilişkileri konu alan bir bilgi dalıdır. Amacı, kişinin hak ve yükümlülükleri ile toplumsal düzenin işleyişindeki rolünü kavramasına yardımcı olmaktır. Kişi hem vatandaş olarak kendi devletinin hem de tüm insanlığın bir üyesidir. Bu nedenle “Vatandaşlık Bilgisi”, kişinin sadece içinde yaşadığı ülkeyle ilişkisini konu almaz, dünya ile ilişkisini de kapsar (Altunya, 2003).

İnsan haklarının ve çocuk haklarının bilincinde olan ve bunu davranışa dönüştüren demokratik bireyler yetiştirmek eğitim kurumlarının başlıca görevlerindedir (Gömleksiz vd., 2008). Demokrasinin sürdürülebilmesi için etkili vatandaşlık eğitimine gereksinim vardır. Etkin ve demokratik vatandaşlık yeterlikleri bireylere etkili bir biçimde öğretilmelidir (Acun, Tarman ve Dinç, 2014).

Vatandaşlık eğitimi milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında dayanışmanın önemini vurgularken, hukuk kuralları ile toplumsal yaşamı düzenleyici kuralları tanıtmakta ve benimsenmesini sağlamaktadır. Ayrıca, bir arada yaşamayı kolaylaştıran, uyumu sağlayan hoşgörü, uzlaşma, iç disiplin ve toplumun iyiliğini düşünme gibi değerlere atıfta bulunmaktadır. Türkiye’de, vatandaşlık ve insan hakları eğitimine yönelik farklı zamanlarda farklı uygulamalar olduğu bilinmektedir. Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi bazen bir ders niteliğinde bazen de dersler içerisinde dağıtılmış bir şekilde program şeklinde düzenlenmiştir (Sağlam ve Hayal, 2015, s. 208).

Türkiye’de vatandaşlık eğitimi, Osmanlıda II. Meşrutiyet Döneminde programlara girmeye başlamıştır. Örneğin, 1913 tarihli Geçici İlköğretim Kanunu (Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkatı) ile ilköğretim okullarına “Vatandaşlık-Ahlak-İktisat” adı altında bir ders koyulmuştur. Bu ders 1914 tarihli İlköğretim Okulu (Mekatib-i İptidaiye) Müfredat Programı’na “Musahabat-ı Ahlakiye” (Ahlak Söyleşileri) adıyla geçmiştir, bu programda; uyruğun devlete karşı ödevleri, padişaha ve devlet kurumlarına ve memurlarına itaat, Meşrutiyet yönetiminin iyilikleri, devletin çeşitli organları, belediyelerin görevleri, gibi konular yer almıştır. Yine aynı dönemde (II. Meşrutiyet), ortaokul programlarına “Vatandaşlık, Ahlak, İktisat ve Hukuk Bilgisi” (Malumat-ı Medeniye, Ahlakiye, İktisadiye ve Kanuniye) dersi girmiştir (Altunya, 2003).

Cumhuriyet döneminde ise vatandaşlık eğitimi Atatürk'ün "Medeni Bilgiler" kitabı ile başlamıştır (Toprak ve Demir, 2017, s. 2161). Atatürk'ün Afet İnan ve Recep Peker'e yazdırdığı, kendisinin de düzeltip katkıda bulunduğu "Vatandaş İçin Medeni Bilgiler" kitabı, vatandaşlık eğitiminde ortaokul ve öğretmen okulu öğrencileri için ders kitabı, öğretmen ve öğretim üyeleri içinde kaynak kitap olmuştur. Cumhuriyet döneminde ilk önemli program değişikliği "Vatandaşlık Eğitimi" ile ilgilidir. Örneğin, MEB, Aralık 1923'te çıkardığı bir genelgede; okullarda, 29 Ekim 1923 günü, Cumhuriyetin ilanını da içerecek biçimde değiştirilen Anayasanın (Teşkilatı Esasiye Kanunu) öğretilmesini istemiştir. Bu genelge, bilgi için Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e de iletilmiştir. 1924 yılında, Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Eğitim Birliği Yasası)'nun kabulünden sonra, yapılan program değişiklikleri ile ilk ve ortaokullarla ilk öğretmen okullarına, ağırlıklı ahlak eğitimi yapılan Malumat-ı Ahlakiye ve Medeniye derslerinin yerine Vatandaşlık Bilgisi (Malumat-ı Vataniye) dersleri konmuştur. İlkokullarda bu ders 1926'da "Yurt Bilgisi", 1948'de "Yurttaşlık Bilgisi" adını almış, 1968'de kaldırılarak Sosyal Bilgiler dersi programına eklenmiştir. Ortaokullarda ise; 1927'de "Vatani Malumat", 1930'da "Yurt Bilgisi", 1949'da "Yurttaşlık Bilgisi" adıyla yer almış; 1970'de adı kaldırılarak konuları Sosyal Bilgiler programına eklenmiş; 1984 yılında "Vatandaşlık Bilgileri" adıyla yeni bir ders haline gelmiş; 1998 yılında ise "Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi" adını almıştır (Altunya, 2003).

1995 yılından sonra 4. ve 8. sınıflarda "İnsan Hakları ve Vatandaşlık" adıyla haftada bir saat verilmek üzere öğretim programında yerini almış (Toprak ve Demir, 2017, s. 2161), 1997-1998 eğitim öğretim yılından itibaren 7. ve 8. sınıflarda haftada bir saat olacak şekilde düzenlenmiştir (Sağlam ve Hayal, 2015, s. 208).

"Demokrasi ve İnsan Hakları" eğitimi bağımsız bir ders olarak 1998 yılında ilköğretim okullarının, 1999 yılında ise liselerin öğretim programının içine katılmıştır (Çayır, 2008, akt. Toprak ve Demir, 2017). 1999 yılında lise ve dengi okulların programlarına "Demokrasi ve İnsan Hakları" adıyla, Vatandaşlık Eğitimi tamamlayacak bir ders konmuş (Altunya, 2003), 2005 yılında yapılan yeni bir düzenleme ile programdan kaldırılmıştır (Çelik, 2009, akt. Toprak ve Demir, 2017).

2005-2006 eğitim öğretim yılından itibaren "İnsan Hakları ve Vatandaşlık" ara disiplini adıyla ilköğretimde yer almıştır. Ayrıca, 2010-2011 eğitim öğretim yılında 8. sınıflarda haftada bir ders saati olacak şekilde "Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi" adı ile yeniden düzenlenen ve ilk yıl seçmeli ders olarak okutulan ders, 2011-2012 öğretim

yılında zorunlu ders haline getirilmiş ve ardından uygulamadan kaldırılmıştır. 30 Mart 2012’de kademeli geçişle ilgili yasal düzenlemenin ardından yeni bir kararla 4. sınıflarda haftada iki ders saati olacak şekilde “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” adıyla yer verilmiştir. İnsan Hakları ve Vatandaşlık ile ilgili konular 1. sınıftan itibaren bir ara disiplin olarak ele alınmış ve ilgili kazanımlara ilköğretim 1., 2. ve 3. sınıflarda Hayat Bilgisi; 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda Sosyal Bilgiler derslerinde yer alan kazanımlarla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, diğer derslerde ders içi ve ara disiplin kazanımlarında vatandaşlık ve insan hakları eğitime yönelik kazanımlar bulunmaktadır (Taşkaya ve Akdağ, 2009, akt. Sağlam ve Hayal, 2015).

Günümüzde dördüncü sınıflarda okutulan İHYD dersi öğrencilere kavramsal bilginin öğretilmesinin yanında insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ile ilgili temel değerleri kazandırmayı amaçlamaktadır. Dersin bir diğer amacı da öğrencilerin bu bilgi ve değerleri bir yaşam biçimi ve kültür hâline getirmelerini sağlamaktır. İHYD Dersi Öğretim Programı’nda insani, millî ve manevî, evrensel değerlere yer verilmiştir; açık fikirlilik, adalet, arkadaşlık, dostluk, eşitlik, paylaşma, sevgi, aile birliğine önem verme, duyarlılık, güven, sabır, sorumluluk, saygı, özgürlük. İnsanların bir arada yaşamaları birey-birey, birey-toplum, toplum-toplum, birey-devlet, toplum-devlet şeklinde, gerçekleşmektedir. Öğretim programı; (1) İnsan Olmak, (2) Hak, Özgürlük ve Sorumluluk, (3) Adalet ve Eşitlik, (4) Uzlaşma, (5) Kurallar, (6) Birlikte Yaşama olmak üzere altı üniteden oluşmaktadır (MEB, 2018).

2.1.5. Çocuk resimleri. Mol (2018)’e göre, resim yapmak insanlığın doğuşundan günümüze kadar var olagelmış bir eylemdir. Yazı icat edilmeden önce insanların mağara duvarlarına resimler yaptığı, kendilerini bu şekilde ifade ettikleri bilinmektedir. Buna bağlı olarak yazı ile birlikte insanların kendilerini ifade ediş biçimlerinden biri de resimdir denilebilir.

Resim, bireyin kendince düzenlemeye çalıştığı karmaşık dünyasını açıklayış biçimi ve zihinsel gelişimin göstergesi sayılabilir. Yine resim, çocuğun dış dünyayı algılayışının bir göstergesi kabul edilmektedir. Çocuk dinamik bir olgudur. Sanat onda bir “düşünme dili” şeklinde yansır. Çocuk, dünyayı kendi algıladığı biçimde görür ve bunu kendi ifadeleri içinde yansıtmaya çalışır. Çocuğun kendisini yansıtmaya ve olaylar hakkındaki duygu ve düşüncelerini ifade etmesinde, yalın bir anlatım aracı olan resmin önemi büyüktür. Resim faaliyeti sırasında birey, konu seçimi ve

yorumlamasıyla salt bir resim örneği vermemekte, resimden öte bilgiler de sunmaktadır. Çocuk resmiyle adeta kendisinin bir parçasını yansıtmakta, olaylar hakkındaki duygu, düşünce ve görüş biçimlerini dile getirmektedir. Çocuk için resim, dinamik bir faaliyet örneği ve yalın bir anlatım aracıdır (Yavuzer, 2011).

Miles (2000)'a göre, çocuklar için çizim, hemen her yaşta zevkle tercih edilen bir oyun gibidir. Çizimler çocukların dinlenmelerine ve uyumlu bir ilişki oluşturmalarına, hatırlamalarına ve tartışmaya katılmalarına, onların kendi anlatımlarını düzenlemelerine yardım etmektedir. Çizim kendi düşüncelerini yansıtarak istedikleri şeyleri, istedikleri gibi çizmelerine fırsat verir. Çizimler, kısa bir süre içinde önemli miktarda bilgi kazanmak için yararlı ve oldukça hızlı bir araçtır. Hague (2001)'a göre de çocuklar resimlerinde, çevrelerinin özelliklerini ve bu çevreye dair kendi anlamlarını yansıtırlar (akt. Yalçın ve Enginer, 2014).

Resim yapmak çocuk için çok haz duyulan bir oyun ve aynı zamanda kendisini rahatça ifade edebildiği bir alandır. Çocuklar resimlerinde duygularını, düşüncelerini, iç dünyalarını, bilinçaltına attıklarını ifade edebilmektedir. Çocuk resimleri aynı zamanda çocuğu tanımanın, analiz edebilmenin en iyi yollarından biridir (Malchiodi, 2013, akt. Mol, 2018).

Çizim, çocukların çevre ile bütün etkileşimlerini ifade etmelerinin bir yoludur (Arslan Cansever, 2017). Cherney, Seiwert, Dickey ve Flichtbeil (2006), belirli bir konudaki duygularını, düşüncelerini ve algılarını yorumlamak için çocukları çizmeye teşvik etmenin önemini vurgulamaktadır (akt. Arslan Cansever, 2017).

Artut (2001)'e göre çocuk resimlerinin temelini oluşturan ilk çizgiler, nokta vuruşlar ile daha sonra basit çizgilerden karalamalara geçiş yaparak doğal bir süreç izler. Kırıçoğlu (2002)'na göre ise çocuk resimlerinin bu sistematik gelişme çizgisi izlendiğine ilk dikkatleri Gustav Britisch çeker ve bu resimlerin kendi kuralları içinde basitten karmaşığa doğru organik bir biçimde geliştiğini ifade eder. Arnheim'e göre çocuk resimindeki gelişme bir algısal olgudur; bu gelişme algısal ayırimsama süreci içerisinde gerçekleşir; çocuk resimleri gerçek bir yaratmadır ve çocuk gördüğü nesnenin yapısal bir eşdeğerini resimlerinde yansıtmaktadır. Kırıçoğlu ve Stokrocki (1997)'ye göre, Lowenfeld çocuk resimindeki evreleri gelişimin doğal bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Lowenfeld, çocuğun çizgisel gelişim basamaklarını aşağıdaki şekilde gruplandırmıştır; aynı gruplandırmada Piaget'in çocukların aynı yaşlardaki zihinsel gelişim evreleri de yer almaktadır:

- Karalama Evresi (Devim Duyusal) (2 ile 4 yaş arası)
- Şema Öncesi Evre (İşlem Öncesi) (4 ile 7 yaş arası)
- Şematik Evre (Somut İşlem) (7 ile 9 yaş arası)
- Gerçekçiliğin Doğuşu (Çete Çağı) (9 ile 12 yaş arası)
- Gerçekçilik Dönemi (Ergenlik) (13 yaş ve ötesi) (akt. Buyurgan ve Usal, 2018).

2.2. İlgili Araştırmalar

Mercan Uzun ve Bütün (2016)'ün Samsun'un değişik yerlerinde görev yapan ve sınıfında Suriyeli öğrenci olan 6 okul öncesi öğretmeni ile yaptığı araştırmanın sonucuna göre Suriyeli sığınmacı çocukların, buldukları eğitim kurumlarına uyum sağlamakta ciddi güçlükler yaşadıkları görülmektedir. Yapılan görüşmelerde bütün katılımcıların birleştiği en önemli ortak noktanın çocukların Türkçe bilmemeleri nedeniyle ciddi sorunlar yaşadıklarıdır. Çocuklar Türkçe bilmedikleri için hem öğretmenleri ile hem de akranları ile iletişim kuramamaktadırlar. Bu nedenle de sosyalleşememekte ve grubun dışında kalmaktadırlar. Aynı zamanda çocukların ülkemize tam olarak yerleşemedikleri ve sığınmacı konumunda oldukları için beslenme, barınma, temizlik gibi temel ihtiyaçlar noktasında sorunlar yaşadıkları saptanmıştır.

Erdem (2017)'in mülteci öğrencilerin bulunduğu sınıflarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunların ve bu öğretmenlerin bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerinin belirlenmesi amacıyla Afyonkarahisar il merkezinde mültecilerin yoğunlukla yaşadığı iki mahalledeki iki ilkokulda görev yapan ve sınıfında mülteci öğrenci bulunan 5 öğretmenle yaptığı “Sınıfında Mülteci Öğrenci Bulunan Sınıf Öğretmenlerinin Yaşadıkları Öğretimsel Sorunlar ve Çözüme Dair Önerileri” adındaki araştırmada öğretim sürecinde temel sorunun dil sorunu olduğu, katılımcı öğretmenlerin mülteci öğrencilerin ihtiyaçlarına göre içeriği düzenlemedikleri, öğretmenlerin bu öğrenciler için materyal gereksinimleri olduğu, değerlendirme sürecinde öğretmenlerin nesnel bir yöntem geliştirmedikleri gibi bulgulara ulaşılmıştır. Öğretmenler mülteci öğrencilere Latin alfabesinin ve Türkçe'nin öğretilmesi için hazırlık eğitimi verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Araştırma sonucunda öğretmenlerin öğretim içeriğinin analizi, öğretme stratejileri, ders araç ve gereçleri, ölçme araçları geliştirme ve değerlendirme gibi alanlarda

mülteci öğrencilere dönük olarak mesleki gelişim ihtiyacı içerisinde oldukları tespit edilmiştir.

Başar, Akan, ve Çiftçi (2018)'nin Uşak ilinde mülteci çocukların devam ettiği okullardaki sınıflarda görevli 20 sınıf öğretmeni ile yaptığı “Mülteci Öğrencilerin Bulunduğu Sınıflarda Öğrenme Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar” adlı çalışmanın sonucunda öğretmenler, mülteci öğrencilerin öğrenme sürecinde karşılaştığı en büyük sorunun dil olduğuna ve buna bağlı olarak verilen mesajların mülteci öğrenciler tarafından anlaşılmasına değinmişlerdir. Böylece öğrencinin kendini sınıftan soyutladığı bunun da uyum ve tutum sorunlarını ortaya çıkardığı tespit edilmiştir.

Korkut (2018), Samsun ili Atakum ve İlkadım ilçelerinde bulunan 19 devlet okulunda, 7-18 yaş aralığındaki toplam 409 mülteci öğrenci ile yaptığı “Mülteci Çocukların Sorunları ve Beklentileri” adlı yüksek lisans tez çalışması sonucunda mülteci çocukların; sınav kaygısı, kendisine ait odasının olmaması, arkadaşlık kurmakta zorlanma, eski arkadaşlarına özlem duyma, ülkesindeki mahallesini özleme, aileye kötü bir şey olmasından korku duyma, olumsuz olayların tekrarlanmasından korkma, ülkelerindeki yaşadıkları kötü olayları sürekli hatırlama, zamanı etkili kullanamama, öğretmenler tarafından anlatılanları anlamama, serbest zamanlarını değerlendirme yollarını bilememe, iş olanaklarından habersiz olma, kitaplardaki anlatılanları anlamama, üst öğrenim kurumları hakkında bilgisi olmama, verimli ders çalışma yöntemlerini bilmeme, başarısını artırmak için ne yapması gerektiğini bilmeme, olumsuz durumlarda yardım yollarını bilmeme, kırtasiye ihtiyaçlarının tamamlanmamış olması, sağlığından endişe etme, Türkçeyi anlamakta zorlanma, Türkçe konuşmakta zorlanma, Türk öğrencilerle anlaşamama, Türk kültürüne alışamama, ailenin çocuğun desteğine ihtiyaç duyması, çabuk sinirlenme, ülkesini hatırlayınca kendini kötü hissetme, ülkelerinde her şeyin daha güzel olduğunu düşünme, her an kötü bir şey olacak diye korku duyma, sorunlarının üstesinden gelebilmeyi bilmeme, kendisine bir şey olmasından korkma gibi pek çok sorunlarının olduğunu saptamıştır.

Alpaslan (2019)'ın “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Suriyeli Öğrenciler Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi” adındaki yüksek lisans tezinde Antalya ili merkez ilçelerinden Aksu, Döşemealtı, Kepez, Konyaaltı, ve Muratpaşa'da görev yapan ve Suriyeli öğrencisi olan 20 Sosyal Bilgiler Öğretmeni ile görüşülmüş ve araştırmanın sonuçlarına göre, öğretmenlerin Suriyeli öğrencilerle yaşadıkları en önemli sorunun

dil sorunu olduğu görülmüştür. Türkçe bilmemeden kaynaklanan, iletişim kuramama, okuma yazma yapamama, derslere katılamama, çocukların kendilerini ifade edememeleri gibi birçok sorun ortaya çıkmıştır. Öğretmenlerin Suriyeli öğrencilerin dersi anlamadıklarını ve derse odaklanamadıklarını haliyle derse katılımlarının da düşük olduğunu ifade ettikleri saptanmıştır. Öğretmenler sınıf kurallarına uymama, sınıfta hoş olmayan davranışlar sergileme, devamsızlık gibi davranış problemleri gösterme, sınıf içerisinde başka işlerle meşgul olma, sıkılma ya da kendini farklı bir şekilde gösterme isteği gibi sorunlara değinmişlerdir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeli, evreni ve örneklemini, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi hakkında bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

İnsanların algılamaları ya da günlük davranışları araştırılıyorsa nitel araştırma yöntemleri uygundur. Nitel araştırmalar psikolojik ölçümler ve sosyal olaylarla ilgili derinlemesine bilgi sağlarlar. Nitel araştırmalar, geleneksel araştırma yöntemleriyle ifade edilmesi zor olan sorulara cevap bulmak için gereklidir. Nitel araştırma desenleri genellikle esnek ve dinamikdir. Tümevarım mantığına göre araştırmanın ilk aşamalarında çıkan bir durum araştırmanın sonraki aşamalarını etkileyebilir. Araştırmacı, araştırmaya katılacak kişiler, bunların aralarındaki ilişki ve araştırma yapılan yer gelişme ve değişmeye açıktır. Araştırmanın tüm yönleri araştırmacı tarafından kontrol edilemez (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, ve Demirel, 2016).

Bu araştırmada da ilkökul öğrencilerinin sınıflarındaki mülteci akranları hakkındaki algıları araştırıldığından nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2011), olgubilimini belli bir olguya ilişkin bireysel algıların veya perspektiflerin ortaya çıkarılmasının ve yorumlanmasının amaçlandığı çalışmalar olarak tanımlamaktadır. Olgubilim deseninin farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklandığımızı belirtmektedir. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilimin uygun bir araştırma zemini oluşturduğunu ve olgubilim araştırmalarında veri kaynaklarının, araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplar olduğunu ifade etmektedir.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmada çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme, örneklemin problemle ilgili olarak belirlenen niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşturulmasıdır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak ve Akgün, 2012). Buna göre, okulda mülteci öğrenci öğrenim görmesi ölçüt olarak belirlenmiştir. Burdur il merkezinde mülteci öğrencilerin öğrenim gördüğü ilkokullardan sosyoekonomik düzeyi düşük olduğu düşünülen SO ve SA okulları, sosyoekonomik düzeyi yüksek olduğu düşünülen SV ve SK okulları olmak üzere dört ilkokul seçilmiştir. “Sınıfında mülteci öğrenci öğrenim görüyor olmak” ölçütüne uyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen SO okulundan 14, SA okulundan 8, SV okulundan 17, SK okulundan 11 olmak üzere 50 ilkokul dördüncü sınıf öğrencisi araştırmanın çalışma grubu olarak belirlenmiştir.

Tablo 1’de çalışma grubunun cinsiyet ve öğrenim gördükleri okullara göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 1.

Çalışma Grubunun Cinsiyete ve Okullara Göre Dağılımı

Okullar	Cinsiyet		Toplam
	Kız (f)	Erkek (f)	
SO (f)	6	8	14
SA (f)	3	5	8
SV (f)	10	7	17
SK (f)	2	9	11
Toplam	21	29	50

Tablo 1’e göre çalışma grubunu, SO olarak kodlanan okuldan 6’sı kız 8’i erkek toplam 14; SA olarak kodlanan okuldan 3’ü kız 5’i erkek toplam 8; SV olarak kodlanan okuldan 10’u kız 7’si erkek toplam 17 ve SK olarak kodlanan okuldan 2’si kız 9’u erkek toplam 11 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubunun 21’i kız, 29’u erkek öğrencidir. Alt sosyoekonomik düzeyli okullardan toplam 22, üst sosyoekonomik düzeyli okullardan toplam 28 öğrenci ile çalışılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada ilkokul dördüncü sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerin, sınıflarındaki mülteci akranlarının sorunlarına yönelik algıları ve çözümleri

hakkındaki fikirlerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiş ve uzman görüşü alınmış u yarı yapılandırılmış sorudan oluşan görüşme formu ile mülteci akranlarına yönelik algılarını yansıtan resimler yapmaları için 25x35 boyutlarında boş resim kağıtları kullanılmıştır. Bütün izimlerinden çocukların kişilikleri, algıları, değer yargıları ve davranışları hakkında pek çok bilgi edinmek mümkündür (Yavuzer, 2011).

3.4. Verilerin Toplanması

Veriler araştırmacı gzetmenliğinde öğrencilerin okumakta olduğu sınıflarda iki ders saati sresinde toplanmıştır. Birinci ders saatinde öğrencilerin, sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci akranlarının sorunlarına yönelik yarı yapılandırılmış u sorudan oluşan görüşme formu uygulanmış ve ğrenci görüşleri kayıt altına alınmıştır. İkinci ders saatinde ise öğrencilere 25x35 boyutlarındaki resim kağıtları dağıtılmış, istedikleri boya türüyle mülteci akranları ve mülteci akranlarının sorunları hakkında resim yapmaları istenmiştir. Resim alışması bittikten sonra öğrencilerden resim kağıdının arkasına yaptıkları resmi kısaca anlatmaları istenmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizi için olgubilim desenindeki çalışmalarda kullanılan içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Olgubilim araştırmalarında veri analizi, yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu amaçla yapılan içerik analizinde verinin kavramsallaştırılması ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılması çabası vardır. Ortaya çıkan temalar ve örüntüler çerçevesinde elde edilen bulgular açıklanır ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

İçerik analizi özellikle sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan en önemli tekniklerden biridir. Stemler (2001)'e göre, içerik analizi yalnızca metinler üzerinde kullanılan bir teknik değildir. Öğrenci resimleri gibi görsellerin ve televizyon programlarının, çekimlerin incelenmesinde de kullanılır (akt. Büyüköztürk vd., 2016). Dolayısıyla bu araştırmada daha fazla veriye ulaşabilmek amacıyla öğrencilere resim yaptırılmıştır.

Buradan hareketle, çalışmaya katılan öğrencilerden elde edilen veriler betimsel analiz ve içerik analizi ile değerlendirilmiş, değerlendirme sürecinde elde edilen nitel veriler kelime, cümle birimlerine ayrılarak incelenmiştir. İçerik analizi öncesinde, literatürde

yer alan mültecilerin sorunları incelenerek mülteci sorunları tema ve kod listesi oluşturulmuştur. Daha sonra öğrencilerden elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve her bir soru maddesi için veri seti oluşturulmuştur.

Araştırmanın görüşme formunda yer alan yarı yapılandırılmış sorulara verilen cevaplara ilişkin yapılan analizde, kavramlar kodlanarak temalara ayrılmıştır. Araştırma bulgularının güvenilirliğini sağlamak amacıyla, bulgular ikinci bir uzman tarafından analiz edilmiştir. Ortaya çıkan verilerin uyumu için $Uyum = (Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)) \times 100$ formülü kullanılarak iki uygulamanın uyumu hesaplanmıştır.

Yapılan karşılaştırma sonucunda görüşme formunun birinci yarı yapılandırılmış sorusu için $(84 / (84 + 14)) \times 100 = \%85,71$ oranında, ikinci yarı yapılandırılmış sorusu için $(80 / (80 + 3)) \times 100 = \%96,38$ oranında, üçüncü yarı yapılandırılmış sorusu için $(56 / (56 + 12)) \times 100 = \%82,35$ oranında uzlaşma sağlanmıştır.

Resimlerde yer alan çizimlerin incelenmesinde öncelikle öğrenci resimleri ve resimlere yönelik ifadelerinde elde edilen veriler kodlanarak temalara ayrılmıştır. Bu işlemin sonrasında alan uzmanı ile tekrar çalışma gerçekleştirilmiştir. Yapılan karşılaştırma sonucunda $(89 / (89 + 20)) \times 100 = \%81,65$ oranında uzlaşma sağlanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırmaya katılan çocukların algılarına göre mülteci akranlarının sorunları ve çözüm önerilerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Elde edilen veriler tablolandırılmış ve tabloların altlarında açıklamalara yer verilmiştir.

4.1. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Görüşleri

Öğrencilerin, sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci akranlarının sorunlarına yönelik görüşlerine ilişkin ifadeler analiz edilmiş, buna göre “Dil, Adaptasyon, Temel İhtiyaçlar, Maddiyat, Eğitim ve Diğer” olarak altı tema oluşmuştur. Tablo 2’de bu temalar, temaların altında yapılan kavramsal kodlamalar ve kodların kullanım sıklığı gösterilmiştir.

Tablo 2.

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Görüşleri

Temalar					
Dil (f:31)	Adaptasyon (f:26)	Temel İhtiyaçlar (f:9)	Maddiyat (f:6)	Eğitim (f:2)	Diğer (f:4)
İletişim (f:15)	Uyum (f:13)	Beslenme (f:4)	Para (f:4)	Öğrenme Güçlüğü (f:1)	Korku (f:2)
Okuma (f:8)	Dışlanma (f:10)	Barınma (f:4)	Aile (f:2)	Eğitim	Savaş (f:1)
Anlama (f:5)	Zorbalık (f:2)	Kıyafet (f:1)		Hakkından Mahrum	Göç (f:1)
Konuşma (f:3)	Önyargı (f:1)			Kalma (f:1)	

Yok (f:4)

Bilmiyorum (f:2)

Tablo 2'ye göre, ilkokul dördüncü sınıfta öğrenim görmekte olan öğrenciler, sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci öğrencilerin sorunlarını (dil), (adaptasyon), (temel ihtiyaçlar), (maddiyat), (eğitim) ve (diğer) olmak üzere 6 temada açıklamışlardır. Öğrencilere göre mülteci öğrencilerin sorunları daha çok dil sorunlarıdır. Öğrenciler dil sorunundan sonra, mülteci öğrencilerin adaptasyon sorunları olduğunu düşünmektedirler. Öğrenciler, mülteci öğrencilerin diğer sorunlarının ise temel ihtiyaçlar, maddiyat, eğitim ve diğer sorunlar olduğunu ifade etmektedirler.

Öğrencilerin sınıfındaki mülteci çocuğun sorunlarına ilişkin verdiği cevaplardan örnekler aşağıdaki gibidir:

SO10: "Aynı dilde konuşmadığımız için sorun yaşadık. Arkadaşlarıma ve bana alışmaları biraz zaman aldı."

SO12: "Türkçeyi zor bilmesi, Türkçeyi zor okuması, bizlerin dediği şeyleri anlayamaması."

SO14: "Bazı kişiler onlar Türk değil diye dövüyorlar."

SA1: "Korkup dışlandığı için üzülmüş olabilir."

SA3: "Açlık, susuzluk, savaşlar, yoksulluk, korku, acı ve fakirlik sorunları var."

SA8: "Kendi ülkelerinin bombalanması, ülkelerinin başka ülkeler tarafından işgal edilmesi, ülkelerinden yuvalarından olmaları."

SV2: "Türkçeyi çok fazla bilmiyor, başka yerden geldiği için kimse onunla arkadaşlık kurmuyor ve okumalarda çok yavaş okuyor."

SV10: "Türkçeyi zor okuyorlar ve kendilerini değersiz hissediyorlar."

SV12: "Paraları yok çok fazla kardeş oldukları için geçinmiyorlar."

SV13: "Öğrenme zorluğu ve dışlanmak."

SV14: "Bazı arkadaşlarla anlaşamıyorlar ve fazla arkadaşları yok."

SK1: "Arkadaş konusunda sıkıntısı var, uyum sorunu."

SK9: "Sınıfa ve okula zor alışıyorlar, barınma beslenme gibi önemli ihtiyaçları karşılayamıyorlar."

SK10: "Onunla oyun oynamadım çünkü kötü biri diye onunla oynamadım."

4.1.1. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin, cinsiyete göre sınıflarındaki mülteci akranlarının sorunları hakkındaki görüşleri. Öğrencilerin, sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci akranlarının sorunlarına yönelik görüşleri cinsiyetlerine göre analiz edilmiş ve Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3.

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Cinsiyete Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Görüşleri

Cinsiyet	Temalar					
	Dil (f:31)	Adaptasyon (f:26)	Temel İhtiyaçlar (f:9)	Maddiyat (f:6)	Eğitim (f:2)	Diğer (f:4)
Kız	İletişim (f:8) Okuma (f:3) Anlama (f:3) Konuşma (f:1)	Uyum (f:5) Dışlanma (f:4) Önyargı (f:1)	Beslenme (f:2) Barınma (f:2)	Para (f:3) Kalabalık Aile (f:2)		Korku (f:2) Savaş (f:1) Göç (f:1)
Erkek	İletişim (f:7) Okuma (f:5) Anlama (f:2) Konuşma (f:2)	Uyum (f:8) Dışlanma (f:6) Zorbalık (f:2)	Beslenme (f:2) Barınma (f:2) Kıyafet (f:1)	Para (f:1)	Öğrenme Güçlüğü (f:1) Eğitim Hakkından Mahrum Kalma (f:1)	
	Yok (f:4) Bilmiyorum (f:2)					

Tablo 3’e göre, öğrencilerin dil, adaptasyon ve temel ihtiyaçlar temalarında yer alan sorunlara birbirine yakın oranda değindikleri görülmektedir. Maddiyat temasında kız öğrencilerin cevaplarının daha çok olduğu görülmektedir. Eğitim temasında da kız öğrencilerden herhangi bir cevap olmadığı, bu konudaki cevapların erkek öğrencilerden geldiği, diğer şekilde ifade edilen sonuncu temada ise cevapların kız öğrencilerden geldiği ve erkek öğrencilerin cevaplarının olmadığı görülmektedir.

4.1.2. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin, okullara göre sınıflarındaki mülteci akranlarının sorunları hakkındaki görüşleri. Öğrencilerin, sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci akranlarının sorunlarına yönelik görüşleri öğrenim gördükleri okullara göre analiz edilmiş ve Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4.

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Okullara Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Görüşleri

Okul	Temalar					
	Dil (f:31)	Adaptasyon (f:26)	Temel İhtiyaçlar (f:9)	Maddiyat (f:6)	Eğitim (f:2)	Diğer (f:4)
Alt Sosyoekonomik	İletişim (f:8)	Uyum (f:4)	Beslenme (f:3)	Para (f:2)	Öğrenme Güçlüğü (f:1)	Korku (f:1)
	Okuma (f:3)	Dışlanma (f:3)	Barınma (f:2)			Göç (f:1)
	Anlama (f:3)	Zorbalık (f:1)				
	Konuşma (f:3)					
Üst Sosyoekonomik	İletişim (f:7)	Uyum (f:9)	Beslenme (f:1)	Para (f:2)	Eğitim Hakkından Mahrum Kalma (f:1)	Korku (f:1)
	Okuma (f:5)	Dışlanma (f:7)	Barınma (f:2)	Kalabalık Aile (f:2)		Savaş (f:1)
	Anlama (f:2)	Zorbalık (f:1)	Kıyafet (f:1)			
		Önyargı (f:1)				
Yok (f:4)						
Bilmiyorum (f:2)						

Tablo 4'e göre, öğrenciler bütün temalarda yer alan sorunlara birbirine yakın oranda değinmişlerdir. Alt sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan öğrenciler, üst sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan öğrencilerden farklı olarak konuşma, öğrenme güçlüğü ve göç sorununa değinmişler, üst sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan öğrenciler ise alt sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan öğrencilerden farklı olarak önyargı, giyinme, kalabalık aile, eğitim hakkından mahrum kalma ve savaş sorununa değinmişlerdir.

4.2. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarını Kimin Çözebileceğine Dair Görüşleri

Öğrencilerin, sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci akranlarının sorunlarını kimin çözebileceğine ilişkin görüşleri analiz edilmiş, buna göre “Yetişkinler, Çocuklar ve Diğer” olarak üç tema oluşmuştur. Tablo 5’te bu temalar, temaların altında yapılan kavramsal kodlamalar ve kodların kullanım sıklığı gösterilmiştir.

Tablo 5.

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarını Kimin Çözebileceğine Dair Görüşleri

Temalar		
Yetişkinler (f:41)	Çocuklar (f:26)	Diğer (f:5)
Öğretmen (f:21)	Kendisi (f:12)	Herkes (f:2)
Rehber Öğretmen (f:5)	Arkadaşları (f:12)	Yardım Kuruluşları (f:2)
Devlet (f:5)	Mülteci Çocuğun Kendisi (f:2)	Mülteci Çocuk ile Aynı Dili Konuşan Kişiler (f:1)
Okul İdaresi (f:4)		
Mülteci Çocuğun Ailesi (f:4)		
Psikolog (f:1)		
Çevirmen (f:1)		
Bilmiyorum (f:5)		
Yok (f:3)		

Tablo 5’e göre, ilkokul dördüncü sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerin sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci öğrencilerin sorunlarını kimin çözebileceğine ilişkin görüşlerini (yetişkinler), (çocuklar) ve (diğer) olmak üzere 3 temada açıkladıkları görülmektedir. Öğrenciler sınıflarındaki mülteci çocukların sorunlarını daha çok sınıf öğretmenlerinin, rehber öğretmenlerinin, okul idaresinin, mülteci çocuğun ailesinin, devletin, kendilerinin ve sınıftaki diğer arkadaşlarının çözebileceğini belirtmişlerdir. Bunu takiben öğrenciler, mülteci akranlarının sorunlarını yardım kuruluşlarının ve mülteci çocuğun kendisinin çözebileceklerini ifade etmişlerdir. Bunlara ek olarak psikolog ve tercümanların da mülteci çocukların sorunlarına çözüm bulabileceğini belirtmişlerdir.

Sınıftaki mülteci akranının sorunlarını kimin çözebileceğine dair öğrenci cevaplarından bazıları aşağıdaki gibidir:

SO3: “Benim ve arkadaşlarımın çözebileceğimize inanıyorum.”

SO6: “Öğretmenim, ailesi.”

SO10: “Hem Türkçe hem o dili konuşan birisi yardımcı olabilir.”

SO12: “Öğretmenlerin çözebileceğine inanıyorum.”

SA1: “Öğretmenimiz, müdürümüz ve bizim yardımımızla.”

SA2: “Öğretmenimin ve müdürümün çözeceğine inanıyorum.”

SA8: “Devletin, anne babalarının.”

SV1: “Öğretmenim ve rehber öğretmenim.”

SV6: “Psikoloji uzmanı.”

SV7: “Öğretmenlerim çözebilir.”

SV9: “Rehber öğretmen.”

SV10: “Öğretmenim ve arkadaşlarımın.”

SV12: “Öğretmen, vali, belediye başkanı.”

SV13: “Öğretmen, müdür, müdür yardımcısı, rehberlik ve idare çözebilir.”

SV16: “Onlarla aynı dili konuşan kişi.”

SV17: “Öğretmenlerimin veya rehber öğretmenlerimizin.”

SK1: “Öğretmenlerimiz, müdür, devlet, anne babası.”

SK6: “Bizim ve öğretmenlerimin.”

SK11: “Ben ve arkadaşlarım yardım ederiz.”

4.2.1. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin, cinsiyete göre sınıflarındaki mülteci akranlarının sorunlarını kimin çözebileceğine dair görüşleri. Öğrencilerin, sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci akranlarının sorunlarını kimin çözebileceğine ilişkin görüşleri cinsiyetlerine göre analiz edilmiş ve Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6.

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Cinsiyete Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarını Kimin Çözebileceğine Dair Görüşleri

Cinsiyet	Temalar		
	Yetişkinler (f:41)	Çocuklar (f:26)	Diğer (f:5)
Kız	Öğretmen (f:12) Rehber Öğretmen (f:4) Devlet (f:2) Okul İdaresi (f:2) Çevirmen (f:1)	Kendisi (f:5) Arkadaşları (f:4) Mülteci Çocuğun Kendisi (f:1)	Herkes (f:2) Mülteci Çocuk ile Aynı Dili Konuşan Kişiler (f:1)
Erkek	Öğretmen (f:9) Rehber Öğretmen (f:1) Devlet (f:3) Okul İdaresi (f:2) Mülteci Çocuğun Ailesi (f:4) Psikolog (f:1)	Kendisi (f:7) Arkadaşları (f:8) Mülteci Çocuğun Kendisi (f:1)	Yardım Kuruluşları (f:2)
Bilmiyorum (f:5) Yok (f:3)			

Tablo 6'ya göre, sınıflarındaki mülteci çocuğun sorunlarına çözüm bulabilecek kişiler için kız ve erkek öğrencilerin; kendileri, sınıf arkadaşları, mülteci çocuğun kendisi, öğretmen, rehber öğretmen, devlet ve okul idaresi şeklinde benzer cevapları olduğu görülmektedir. Bu cevaplardan farklı olarak kız öğrencilerin cevaplarında, çevirmen ve mülteci çocuk ile aynı dili konuşan kişi ifadelerine rastlanmıştır. Erkek öğrenciler ise kız öğrencilerden farklı olarak yardım kuruluşları, mülteci çocuğun ailesi ve psikolog şeklinde cevaplar vermişlerdir.

4.2.2. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin, okullara göre sınıflarındaki mülteci akranlarının sorunlarını kimin çözebileceğine dair görüşleri. Öğrencilerin, sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci akranlarının sorunlarını kimin çözebileceğine ilişkin görüşleri okullarına göre analiz edilmiş ve Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7.

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Okullara Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarını Kimin Çözebileceğine Dair Görüşleri

Okul	Temalar		
	Yetişkinler (f:41)	Çocuklar (f:26)	Diğer (f:5)
Alt Sosyoekonomik	Öğretmen (f:7) Devlet (f:3) Okul İdaresi (f:2) Mülteci Çocuğun Ailesi (f:3) Çevirmen (f:1)	Kendisi (f:5) Arkadaşları (f:5) Mülteci Çocuğun Kendisi (f:1)	Herkes (f:1) Yardım Kuruluşları (f:1)
Üst Sosyoekonomik	Öğretmen (f:14) Rehber Öğretmen (f:5) Devlet (f:2) Okul İdaresi (f:2) Mülteci Çocuğun Ailesi (f:1) Psikolog (f:1)	Kendisi (f:7) Arkadaşları (f:7) Mülteci Çocuğun Kendisi (f:1)	Herkes (f:1) Yardım Kuruluşları (f:1) Mülteci Çocuk ile Aynı Dili Konuşan Kişiler (f:1)
Bilmiyorum (f:5) Yok (f:3)			

Tablo 7'ye göre, alt sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan öğrencilerle üst sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan öğrencilerin cevaplarının çoğunun birbirine benzediği görülmektedir. Üst sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan öğrenciler, alt sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan öğrencilerden farklı olarak, sınıfında öğrenim gören mülteci akranının sorununu rehber öğretmenlerin ve psikologların çözebileceğini düşünmektedirler.

4.3. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarının Çözümü İçin Kendilerinin Neler Yapabileceğine Dair Görüşleri

Öğrencilerin, sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci akranlarının sorunlarının çözümüne ilişkin ne yapabileceklerine ilişkin ifadeler analiz edilmiş, buna göre “Yardım, Dil ve Diğer” olarak üç tema oluşmuştur. Tablo 8’de bu temalar, temaların altında yapılan kavramsal kodlamalar ve kodların kullanım sıklığı gösterilmiştir.

Tablo 8.

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarının Çözümü İçin Kendilerinin Neler Yapabileceğine Dair Görüşleri

Temalar		
Yardım (f:36)	Dil (f:11)	Diğer (f:2)
Yardım (f:17) Destek Olmak (f:10) Maddi Yardım (f:3) Başkalarından Yardım İstemek (f:2) Yanında Olmak (f:2) Tavsiyede Bulunmak (f:1) Anne Babasına İş Bulmak (f:1)	Dil Öğretmek (f:6) Okuma Yazma Öğretmek (f:5)	Empati (f:2)
Yok (f:4) Bilmiyorum (f:3)		

Tablo 8'e göre, ilkokul dördüncü sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerin sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci öğrencilerin sorunları için kendilerinin ne yapabileceğine ilişkin görüşleri (yardım), (dil) ve (diğer) olmak üzere 3 temada açıklanmıştır. Öğrenciler sınıflarındaki mülteci çocukların sorunlarını çözmek amacıyla daha çok ona maddi ve manevi yardımda bulunabileceklerini ifade etmişlerdir. Bunun dışında da dil öğretimi, okuma yazma öğretimi gibi faaliyetlerde bulunabileceklerini ifade etmişlerdir.

Sınıftaki mülteci akranının problemlerinin çözümü için kendilerinin neler yapabileceğine dair öğrenci görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

SO1: "Ona Türkçe konuşmayı öğretmeye çalışırım."

SO3: "Ben onu dışlamak yerine onun yalnız hissetmesini engellerim."

SO7: "Ona oyunlarımızı öğretirim."

SO9: "Arkadaşım okuma ve yazmada zorlandığı için ona öğretebilirim."

SO12: "Ona yazı yazmasında ve pek çok sorununa yardım ederdim."

SA3: "Onlara giymediğim giysileri ve ayakkabıları veririm."

SA4: "Birbirimizle konuşuruz."

SV4: "Okumasına yardım edebilirim."

SV9: "Onlara yalnız olmadığını hissettiririm."

SV10: “Türkçe okumasına yardım eder bana sorduğu sorulara cevap verebilirim.”

SV11: “Onlara yardım eder ve onlarla arkadaş olurum.”

SV14: “Onlarla arkadaş olabilirim ve başkalarını da zorlamadan arkadaş olmalarını söylerim.”

SK1: “Anne ve babalarına iş bulabiliriz.”

SK6: “Onları sınıfa alıştırmaya çalışırım.”

SK7: “Ona kıyafet alırım, okumasına yardım ederim.”

SK8: “Ona yardım edip ona Türkçe öğretebilirim.”

4.3.1. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin, cinsiyete göre sınıflarındaki mülteci akranlarının sorunlarının çözümü için kendilerinin neler yapabileceğine dair görüşleri. Öğrencilerin, sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci akranlarının sorunlarını çözümü için kendilerinin ne yapabileceklerine ilişkin görüşleri cinsiyetlerine göre analiz edilmiş ve Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9.

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Cinsiyete Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarının Çözümü İçin Kendilerinin Neler Yapabileceğine Dair Görüşleri

Cinsiyet	Temalar		
	Yardım (f:36)	Dil (f:11)	Diğer (f:2)
Kız	Yardım (f:9) Destek Olmak (f:5) Maddi Yardım (f:1) Yanında Olmak (f:1)	Dil Öğretmek (f:2) Okuma Yazma Öğretmek (f:3)	Empati (f:1)
Erkek	Yardım (f:8) Destek Olmak (f:5) Maddi Yardım (f:2) Başkalarından Yardım İstemek (f:2) Yanında Olmak (f:1) Tavsiyede Bulunmak (f:1) Anne Babasına İş Bulmak (f:1)	Dil Öğretmek (f:4) Okuma Yazma Öğretmek (f:2)	Empati (f:1)
	Yok (f:4)		
	Bilmiyorum (f:3)		

Tablo 9'a göre, kız ve erkek öğrencilerin dil ve diğer temalarındaki cevapları birbirine yakın orandadır. Yardım temasında bütün öğrenciler, maddi ve manevi olarak mülteci arkadaşına yardım edeceğini dile getiren ortak ifadelerle yer verirken erkek öğrenciler kız öğrencilerden farklı olarak başkalarından yardım istemek, mülteci çocuğun anne babasına iş bulmak ve tavsiyede bulunmak şeklinde ifadelerle de yer vermişlerdir.

4.3.2. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin, okullara göre sınıflarındaki mülteci akranlarının sorunlarının çözümü için kendilerinin neler yapabileceğine dair görüşleri. Öğrencilerin, sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci akranlarının sorunlarının çözümü için kendilerinin ne yapabileceklerine ilişkin görüşleri okullarına göre analiz edilmiş ve Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10.

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Okullara Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranlarının Sorunlarının Çözümü İçin Kendilerinin Neler Yapabileceğine Dair Görüşleri

Okul	Temalar		
	Yardım (f:36)	Dil (f:11)	Diğer (f:2)
Alt Sosyoekonomik	Yardım (f:8) Destek Olmak (f:4) Maddi Yardım (f:1) Yanında Olmak (f:1) Tavsiyede Bulunmak (f:1)	Dil Öğretmek (f:3) Okuma Yazma Öğretmek (f:2)	Empati (f:2)
Üst Sosyoekonomik	Yardım (f:9) Destek Olmak (f:6) Maddi Yardım (f:2) Baskalarından Yardım İstemek (f:2) Yanında Olmak (f:1) Anne Babasına İş Bulmak (f:1)	Dil Öğretmek (f:3) Okuma Yazma Öğretmek (f:3)	
Yok (f:4) Bilmiyorum (f:3)			

Tablo 10'a göre, alt sosyoekonomik okullarda ve üst sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan öğrenciler dil temasında birbirine yakın oranlarda cevaplar vermişlerdir. Öğrenciler sınıflarındaki mülteci akranlarının sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak için onlara dil öğretebileceklerini ve okuma yazma öğretebileceklerini ifade etmişlerdir. Yardım temasında maddi ve manevi yardım konusunda ortak cevaplar yer alırken, bu temadaki görüşler alt sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan öğrencilerin tavsiye vermek, üst sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan öğrencilerin ise mülteci çocuğun anne babasına iş bulmak ve başkalarından yardım istemek şeklindeki verdikleri cevaplarla birbirinden farklılaşmaktadır. Öğrenciler, sınıflarında okuyan mülteci akranlarına gerek kıyafet gerekse para yardımlarında bulunabileceklerini ayrıca onları oyunlarına ve arkadaş gruplarına katabileceklerini belirtmişlerdir. Diğer temasında yer alan empati içerikli cevaplar ise alt sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan öğrencilerden gelmiştir.

4.4. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Sınıflarındaki Mülteci Akranları ve Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Resimlerinin Analizi

İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin, sınıflarında onlarla birlikte öğrenim görmekte olan mülteci akranları ve mülteci akranlarının sorunları hakkında çizdikleri resimler analiz edilmiş, buna göre “Mültecilik, Duygular, Barınma, Uyum, Yardım, Dil ve Diğer” olarak yedi tema oluşmuştur. Tablo 11’de bu temalar, temaların altında yapılan kavramsal kodlamalar ve kodların kullanım sıklığı gösterilmiştir.

Tablo 11.

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Sınıflarındaki Mülteci Akranları ve Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Resimlerinin Analizi

Temalar						
Mültecilik (f:65)	Duygular (f:36)	Barınma (f:19)	Uyum (f:19)	Yardım (f:8)	Dil (f:7)	Diğer (f:20)
Savaş (f:19)	Mutluluk (f:15)	Yıkık Evler (f:8)	Arkadaşlık (f:5)	Kızılay Yardıımı (f:5)	İletişim Problemi (f:5)	Fakirlik (f:7)
Refah (f:12)	Mutsuzluk (f:11)	Çadır (f:6)	Oyun (f:4)	Kıyafet Yardıımı (f:3)	Okuma Yazma Öğrenme (f:2)	Zenginlik (f:6)
Göç (f:11)	Korku (f:3)	Mülteci Kampları (f:5)	Dışlanma (f:4)			Sağlık (f:2)
Sığınma (f:10)	Yalnızlık (f:3)		Zorbalık (f:2)			Modernite (f:1)
Barış (f:4)	Çaresizlik (f:3)		Önyargı (f:1)			Geri Kalmışlık (f:1)
Ölüm (f:4)	Özlem (f:1)		Onay (f:1)			Temizlik (f:1)
Esaret (f:3)			Kısıtlanma (f:1)			Pislik (f:1)
Özgürlük (f:1)			Ceza (f:1)			Beslenme Problemi (f:1)
Aile Kaybı (f:1)						

Tablo 11'e göre, ilkokul dördüncü sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerin, sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci akranları ve mülteci akranlarının sorunlarına ilişkin çizdikleri resimler (mültecilik), (duygular), (barınma), (uyum), (yardım), (dil) ve (diğer) olmak üzere 7 temada açıklanmıştır. Öğrenciler sınıflarındaki mülteci çocukların sorunları için çizdikleri resimlerde daha çok kafalarındaki savaş ve ölüm sahnelerini resmetmişlerdir. Resimlerinde silahlara, savaş uçaklarına, helikoptere, askerlere ve ölen insan figürlerine yer vermişlerdir. Bunun yanı sıra göç ve sığınma sonrası yeni bir ülkede refah içinde yaşayan gerek tıbbi gerekse kıyafet ve benzeri yardımlar alan mültecileri resmetmişlerdir. Öğrencilerin resimlerinin çoğunda mültecilerin mutluluk, mutsuzluk, korku, yalnızlık, çaresizlik ve özlem gibi duygular besledikleri görülmektedir. Öğrenciler, göç ettikten sonra mutlu olan ve refah içinde yaşayan, kendi ülkesinde süren savaştan dolayı mutsuz olan, vatanına ve kaybettiği ailesine özlem duyan, göç ettiği ülkede yalnızlık ve çaresizlik içinde kalan çeşitli mülteci insanları ve çocukları resmetmişlerdir. Öğrencilerin resimlerinde görülen

diğer bir önemli tema barınmadır. Öğrencilerin büyük bir kısmı savaş nedeniyle yıkılmış evler çizmişlerdir. Resimlerinde kamplarda kalan ve çadırlarda yaşayan mültecilere yer vermişlerdir. Başka önemli bir tema olan uyum temasında mülteci çocukların sığındıkları ülkelere uyumu ve yaşadıkları uyum sorunu görülmektedir. Dışlanma, önyargı ve zorbalığa maruz kalan çocukların yanı sıra arkadaşlıklar kurabilen ve oyunlar oynayan mülteci çocuklar resmedilmiştir.

4.4.1. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin, cinsiyete göre sınıflarındaki mülteci akranları ve mülteci akranlarının sorunları hakkındaki resimlerinin analizi. Öğrencilerin, sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci akranları ve mülteci akranlarının sorunlarına ilişkin çizdikleri resimler cinsiyetlerine göre analiz edilmiş ve Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12.

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Cinsiyete Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranları ve Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Resimlerinin Analizi

Cinsiyet	Temalar						
	Mültecilik (f:65)	Duygular (f:36)	Barınma (f:19)	Uyum (f:19)	Yardım (f:8)	Dil (f:7)	Diğer (f:20)
Kız	Savaş (f:7)	Mutluluk (f:8)	Yıkık Evler (f:3)	Arkadaşlık (f:2)	Kızılıy Yardıımı (f:2)	Okuma Yazma Öğrenme (f:1)	Fakirlik (f:6)
	Refah (f:8)	Mutsuzluk (f:6)	Çadır (f:4)	Oyun (f:2)	Kıyafet Yardıımı (f:3)	Zenginlik (f:6)	
	Göç (f:5)	Yalnızlık (f:2)	Mülteci Kampları (f:3)	Zorbalık (f:1)		Sağlık (f:2)	
	Sığınma (f:5)	Çaresizlik (f:1)		Önyargı (f:1)		Modernite (f:1)	
	Barış (f:3)	Özlem (f:1)				Geri Kalmışlık (f:1)	
	Özgürlük (f:1)					Temizlik (f:1)	
	Aile Kaybı (f:1)					Pislik (f:1)	
Erkek	Savaş (f:12)	Mutluluk (f:7)	Yıkık Evler (f:5)	Arkadaşlık (f:3)	Kızılıy Yardıımı (f:3)	İletişim Problemi (f:5)	Fakirlik (f:1)
	Refah (f:4)	Mutsuzluk (f:5)	Çadır (f:2)	Oyun (f:2)		Okuma Yazma Öğrenme (f:1)	Beslenme Problemi (f:1)
	Göç (f:6)	Korku (f:3)	Mülteci Kampları (f:2)	Dışlanma (f:4)			
	Sığınma (f:5)	Yalnızlık (f:1)		Zorbalık (f:1)			
	Barış (f:1)	Çaresizlik (f:2)		Onay (f:1)			
	Ölüm (f:4)			Kısıtlanma (f:1)			
	Esaret (f:3)			Ceza (f:1)			

Tablo 12'e göre, öğrencilerin mülteci akranları ve mülteci akranlarının sorunları hakkındaki algılarını yansıtan resimlerde mültecilik temasında erkek öğrencilerin resimlerinde savaş, ölüm ve esaret tasviri daha fazla yer alırken kız öğrencilerin resimlerinde sığındıkları ülkede refah içinde yaşayan mülteciler ve barış tasvirleri daha fazladır. Kız ve erkek öğrencilerin resimlerinde benzer oranda göç ve sığınma konuları görülmektedir. Duygular temasında öğrencilerin resimleri incelendiğinde mutluluk, mutsuzluk, yalnızlık, çaresizlik gibi konularda öğrencilerin benzer oranlarda resimler çizdikleri görülmüştür. Bunlardan farklı olarak erkek öğrencilerin resimlerinde korku duygusuna, kız öğrencilerin resimlerinde özlem duygusuna rastlanmıştır. Barınma temasında kız ve erkek öğrenciler hemen hemen birbirine yakın oranda yıkık evler, çadırlar ve mülteci kampları resmetmişlerdir. Uyum temasında arkadaşlık oyun ve zorbalık gibi konularda öğrencilerin benzer oranlarda resimler çizdikleri görülmüştür. Bunların dışında kız öğrencilerin resimlerinde önyargı, erkek öğrencilerin resimlerinde kısıtlanma, onay ve ceza gibi konulara rastlanmıştır. Öğrencilerin resimleri yardım temasında incelendiğinde öğrencilerin benzer oranlarda Kızılay yardımı ile ilgili resimler çizdikleri bunlardan ayrı olarak kız öğrencilerin kıyafet yardımları ile resimler çizdikleri görülmüştür. Dil temasında kız ve erkek öğrenci resimlerinde okuma yazma öğrenme ile ilgili resimlere rastlanmıştır. Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden farklı olarak iletişim problemi ile ilgili resimler çizdikleri görülmüştür. Son tema olan diğer temasında kız öğrencilerin resimlerinde fakirlik, zenginlik, modernite, geri kalmışlık, temizlik, pislik gibi mülteci öğrencilerin kendi ülkelerindeki durumları ve yeni bir ülkeye sığındıktan sonraki halleri ile ilgili zıt durumlara yer verdikleri, erkek öğrencilerin ise beslenme problemi gibi sorunlara değindikleri görülmüştür.

4.4.2. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin, okullara göre sınıflarındaki mülteci akranları ve mülteci akranlarının sorunları hakkındaki resimlerinin analizi. Öğrencilerin, sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci akranları ve mülteci akranlarının sorunlarına ilişkin çizdikleri resimler öğrenim gördükleri okullara göre analiz edilmiş ve Tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo 13.

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin, Okullara Göre Sınıflarındaki Mülteci Akranları ve Mülteci Akranlarının Sorunları Hakkındaki Resimlerinin Analizi

Okul	Temalar						
	Mültecilik (f:65)	Duygular (f:36)	Barınma (f:19)	Uyum (f:19)	Yardım (f:8)	Dil (f:7)	Diğer (f:20)
Alt Sosyoekonomik	Savaş (f:9)	Mutluluk (f:10)	Yıkık Evler (f:1)	Arkadaşlık (f:2)	Kızılay Yardımları (f:3)	İletişim (f:5)	Fakirlik (f:3)
	Refah (f:3)	Mutsuzluk (f:4)	Çadır (f:3)	Oyun (f:1)	Kıyafet Yardımları (f:3)	Okuma Yazma Öğrenme (f:1)	Zenginlik (f:3)
	Göç (f:5)	Yalnızlık (f:1)	Mülteci Kampları (f:1)	Dışlanma (f:2)			
	Sığınma (f:5)	Özlem (f:1)		Zorbalık (f:1)			
	Barış (f:1)			Onay (f:1)			
	Ölüm (f:2)			Kısıtlanma (f:1)			
	Esaret (f:1)			Ceza (f:1)			
	Aile Kaybı (f:1)						
Üst Sosyoekonomik	Savaş (f:10)	Mutluluk (f:5)	Yıkık Evler (f:7)	Arkadaşlık (f:3)	Kızılay Yardımları (f:2)	Okuma Yazma Öğrenme (f:1)	Fakirlik (f:4)
	Refah (f:9)	Mutsuzluk (f:7)	Çadır (f:3)	Oyun (f:3)			Zenginlik (f:3)
	Göç (f:6)	Korku (f:3)	Mülteci Kampları (f:3)	Dışlanma (f:2)			Sağlık (f:2)
	Sığınma (f:5)	Yalnızlık (f:2)		Zorbalık (f:1)			Modernite (f:1)
	Barış (f:3)	Çaresizlik (f:3)		Önyargı (f:1)			Geri Kalmışlık (f:1)
	Ölüm (f:2)						Temizlik (f:1)
	Esaret (f:2)						Pislik (f:1)
	Özgürlük (f:1)						Beslenme Problemi (f:1)

Tablo 13'e göre, öğrencilerin mülteci akranları ve mülteci akranlarının sorunları hakkındaki algılarını yansıtan resimlerde mültecilik temasında yer alan refah konusuna, duygular temasında yer alan mutsuzluk konusuna ve barınma temasında yer alan yıkık ev tasvirlerine üst sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan çocukların resimlerinde daha fazla karşılaşılmıştır. Üst sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan öğrencilerin resimlerinde alt sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan öğrencilerin resimlerinden farklı olarak özgürlük, çaresizlik, korku, zorbalık, önyargı, sağlık, modernite, geri kalmışlık, temizlik, pislik ve beslenme problemi ile karşılaşılmış, alt

sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan öğrencilerin resimlerinde üst sosyoekonomik düzeyli okullarda okuyan öğrencilerin resimlerinden farklı olarak ise kıyafet yardımı, aile kaybı, özlem, onay, kısıtlanma, ceza ve iletişim problemi ile karşılaşmıştır.

İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin mülteci akranları ve mülteci akranlarının sorunları hakkındaki algılarını yansıtan resimlerden bazıları ve öğrencilerin resimleri hakkındaki açıklamaları aşağıdaki gibidir:

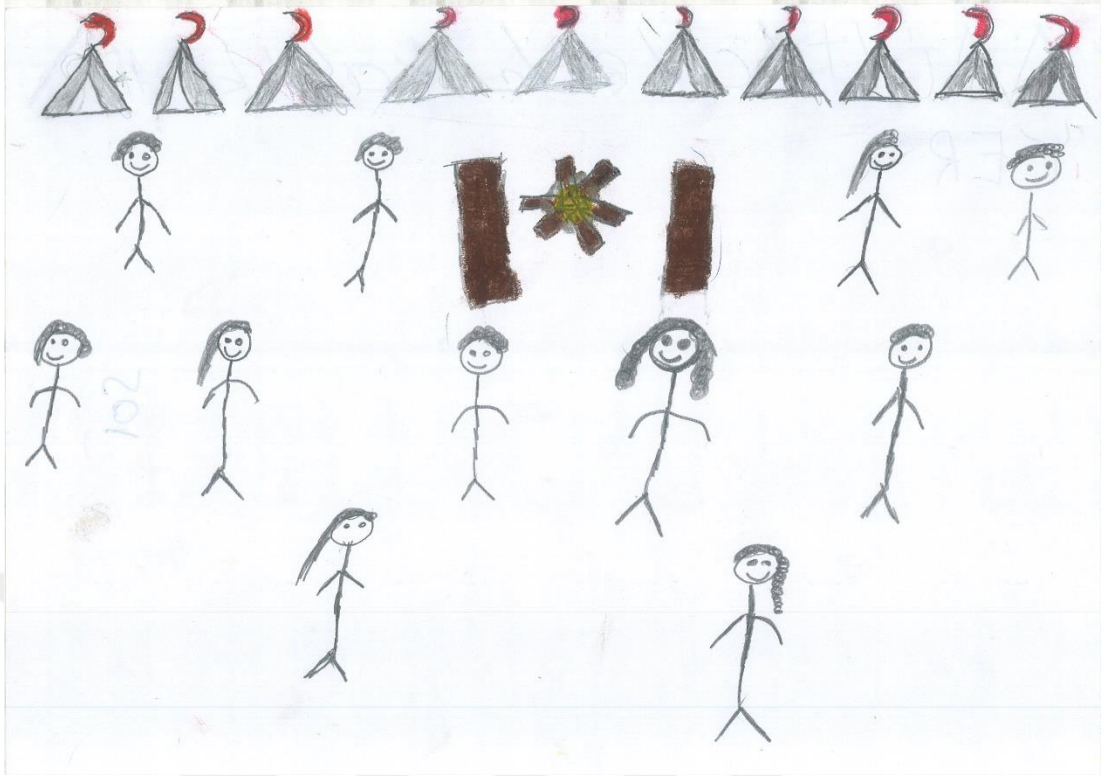
SA1: "Benim burada anlatmak istediğim şey yardımlaşmadır."

SA8: "Dünyada savaş olmasın, barış olsun."

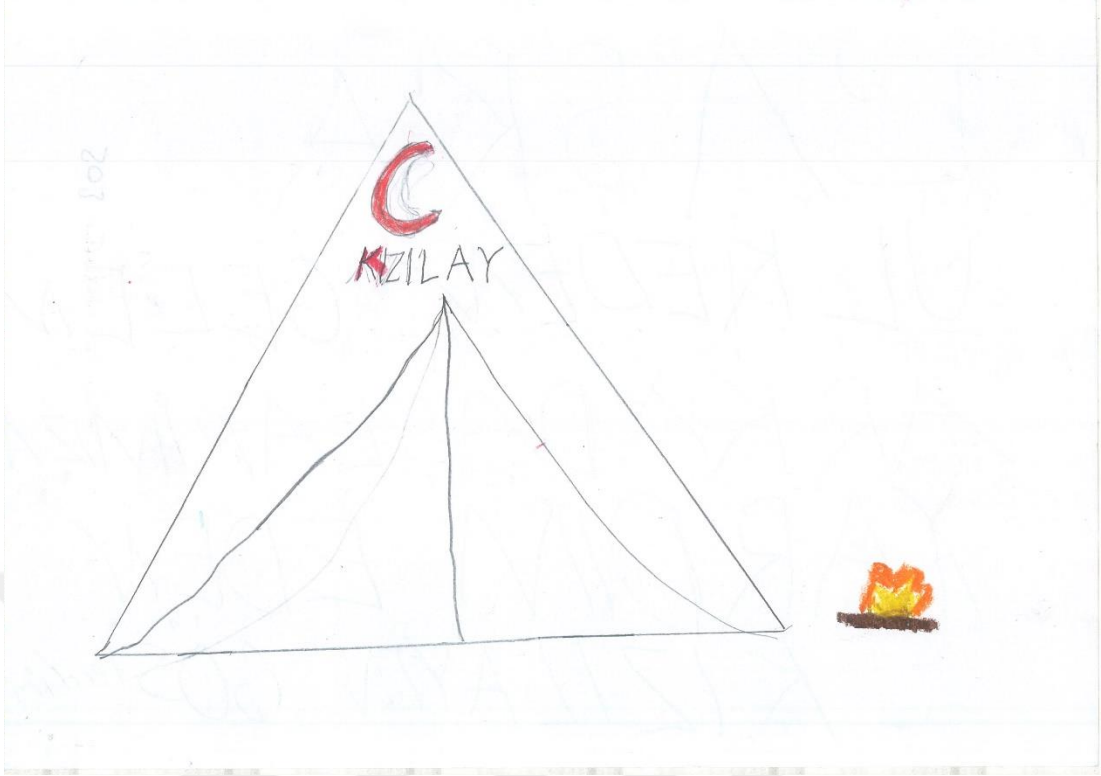
SK1: "Arkadaki resimde çocuklar, mülteci çocukları sıkıştırıp üzüyor."

S01: "Mültecilerin kaldıkları yer."

S02: "Savaş olan yerlerden gelen kişiler önce kötü sonra artık çok iyi oluyorlar."

SO3: “Başka ülkeden gelen arkadaşlarımıza yardım eden Kızılay’ı gösterdim.”

SO4: “Yağmurda ıslanan ve babasını hayal eden bir kız.”

SO9: “Ben mülteci arkadaşlarımızın okuma yazma öğrenirken resimlerini yaptım. Bir tane arkadaşım okuma yazmayı çözmüş ve çok sevinmiş. Bir mülteci arkadaşım okuma yazmayı çözemediği için onun çok üzülmesini çizdim.”

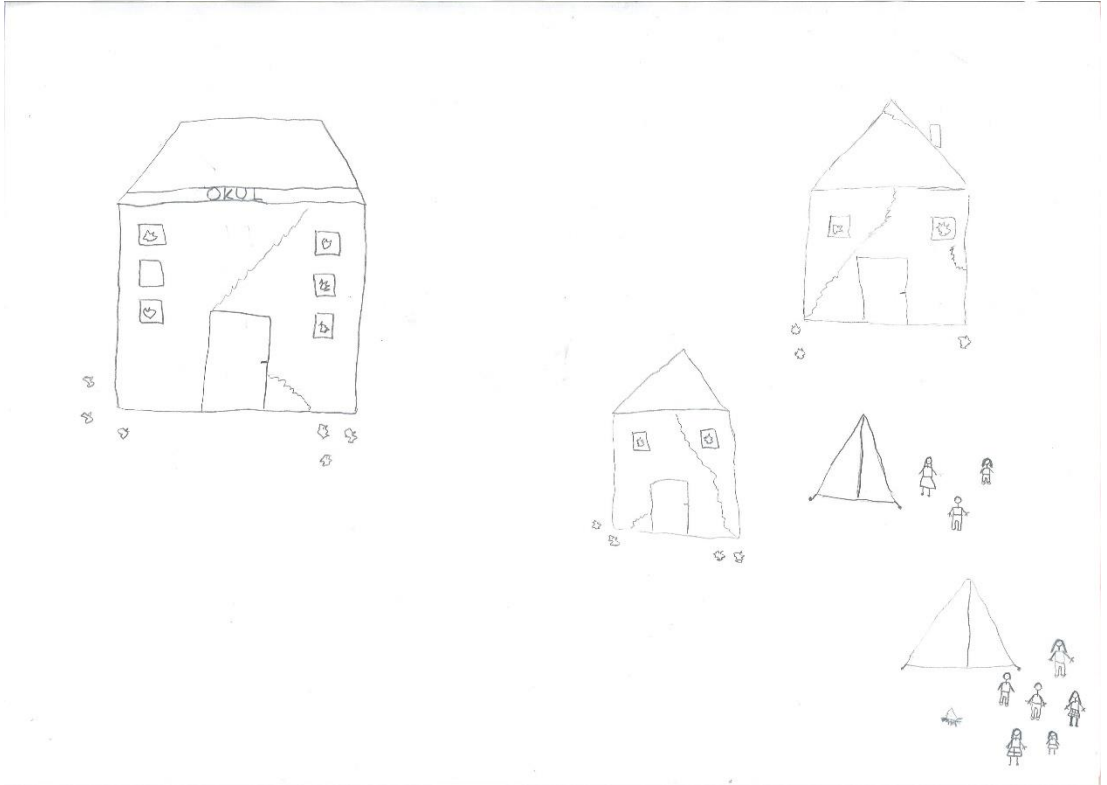

SO13: “Başka ülkeden gelenler bizle anlaşamadığı için arkadaşlık kuramazlar.”

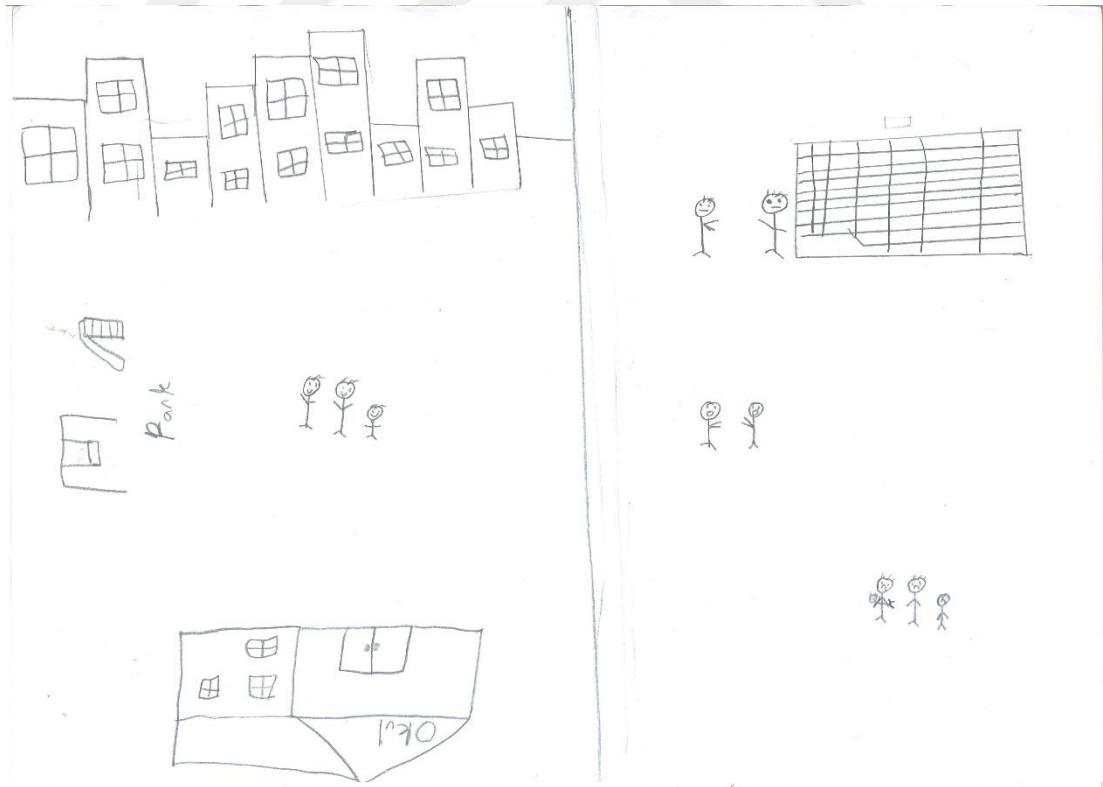
SV9: “Mültecilere yapılan baskı vatan özlemiyle birleşince çekilmez oluyor. Lütfen onlara baskı yapmayın.”

SV14: “İnsanların evleri yıkılmış ve okula gidemiyorlar, çadırda kalıyorlar.”

SV15: "Çocukların evleri, okulları yok olmuş ve çok üzgünler."

SV16: "Burada insanlar savaş yüzünden göç ediyorlar."

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulguların genel bir değerlendirmesi yapılmış, araştırma sonucunda elde edilen bulgular ilgili araştırmalarla karşılaştırılmıştır. Ayrıca araştırmada elde edilen sonuçlara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada, ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin sınıflarında öğrenim görmekte olan mülteci öğrencilerin sorunlarını daha çok dil ve iletişim olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. Mülteci akranlarının dil ve anlaşamama sorunu yüzünden uyum, dışlanma ve öğrenme güçlüğü sorunları olduğunu düşünmektedirler. Bunlara ek olarak önyargı, beslenme, barınma, yoksulluk, korku gibi problemleri olduğunu düşünmektedirler.

Literatürdeki benzer çalışmalara bakıldığında Erdem (2017)'in araştırmasında sınıfında mülteci çocuk olan öğretmenlerin öğretim sürecinde temel sorunlarının dil sorunu olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde Başar vd. (2018)'in araştırmasında da sınıfında mülteci öğrencisi olan öğretmenler, mülteci öğrencilerin öğrenme sürecinde karşılaştığı en büyük sorunun dil olduğuna ve buna bağlı olarak verilen mesajların mülteci öğrenciler tarafından anlaşılmasına değinmişlerdir. Böylece öğrencinin kendini sınıftan soyutladığı bunun da uyum ve tutum sorunlarını ortaya çıkardığı tespit edilmiştir. Mercan Uzun ve Bütün (2016)'ün sınıfında mülteci öğrencisi olan okul öncesi öğretmenleriyle görüşerek yaptığı araştırmasına göre de bütün katılımcıların birleştiği en önemli ortak noktanın çocukların Türkçe bilmemeleri nedeniyle ciddi sorunlar yaşadıklarıdır. Çocuklar Türkçe bilmedikleri için hem öğretmenleri ile hem de akranları ile iletişim kuramamaktadırlar. Bu nedenle de sosyalleşememekte ve grubun dışında kalmaktadırlar. Aynı zamanda araştırmada çocukların ülkemize tam olarak yerleşemedikleri ve sığınmacı konumunda oldukları için beslenme, barınma, temizlik gibi temel ihtiyaçlar noktasında sorunlar yaşadıkları saptanmıştır. Korkut (2018) da araştırmasında mülteci çocukların arkadaşlık kurmakta zorlanma, öğretmenler tarafından anlatılanları anlamama, kitaplardaki anlatılanları anlamama,

Türkçeyi anlamakta zorlanma, Türkçe konuşmakta zorlanma, Türk öğrencilerle anlaşamama, Türk kültürüne alışamama gibi pek çok sorunlarının olduğunu saptamıştır. Alpaslan (2019)'ın araştırmasına bakıldığında da sınıfında Suriyeli mülteci öğrencisi olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin bu öğrencilerle yaşadıkları en önemli sorunun dil sorunu olduğu görülmüştür. Türkçe bilmemeden kaynaklanan, iletişim kuramama, okuma yazma yapamama, derslere katılamama, çocukların kendilerini ifade edememeleri gibi birçok sorun ortaya çıkmıştır. İlkokul dördüncü sınıf öğrencileriyle yapılan bu çalışmada da Erdem (2017), Başar vd. (2018), Mercan Uzun ve Bütün (2016), Korkut (2018) ve Alpaslan (2019)'ın araştırmalarındaki bulgularla benzer bulgulara ulaşılmıştır.

Korkut (2018) araştırmasında, bu araştırmadan farklı olarak mülteci çocukların sınav kaygısı, kendisine ait odasının olmaması, eski arkadaşlarına özlem duyma, ülkesindeki mahallesini özleme, aileye kötü bir şey olmasından korku duyma, olumsuz olayların tekrarlanmasından korkma, ülkelerindeki yaşadıkları kötü olayları sürekli hatırlama, zamanı etkili kullanamama, serbest zamanlarını değerlendirme yollarını bilememe, iş olanaklarından habersiz olma, üst öğrenim kurumları hakkında bilgisi olmama, verimli ders çalışma yöntemlerini bilmeme, başarısını artırmak için ne yapması gerektiğini bilmeme, olumsuz durumlarda yardım yollarını bilmeme, kırtasiye ihtiyaçlarının tamamlanmamış olması, sağlığından endişe etme, ailenin çocuğun desteğine ihtiyaç duyması, çabuk sinirlenme, ülkesini hatırlayınca kendini kötü hissetme, ülkelerinde her şeyin daha güzel olduğunu düşünme, her an kötü bir şey olacak diye korku duyma, sorunlarının üstesinden gelebilmeyi bilmeme, kendisine bir şey olmasından korkma gibi sorunlarının da olduğunu saptamıştır. Alpaslan (2019) da araştırmasında Suriyeli mülteci öğrencilerin dersleri anlamadıkları ve derslerine odaklanamadıklarını haliyle derse katılımlarının da düşük olduğunu, yine bu sebeplerle sınıf kurallarına uymama, sınıfta hoş olmayan davranışlar sergileme, devamsızlık gibi davranış problemleri gösterme, sınıf içerisinde başka işlerle meşgul olma, sıkılma ya da kendini farklı bir şekilde gösterme isteği gibi çeşitli sorunlarının bulunduğunu belirtmiştir.

Araştırmanın alt problemleri olan cinsiyete ve okuduğu okula göre öğrenci görüşlerine göre kız öğrenciler sınıflarındaki mülteci akranlarının daha çok iletişim sorunlarının olduğunu düşünmektedirler. Erkek öğrenciler ise sınıflarındaki mülteci arkadaşlarının sorunlarının uyum olduğunu düşünmektedirler. Sosyoekonomik düzeyi yüksek okulda öğrenim görmekte olan öğrenciler problemin daha çok uyum olduğu görüşüne

sahipken sosyoekonomik düzeyi düşük olanlar ise iletişim sorununun çok olduğunu düşünmektedirler.

Öğrenciler sınıflarında okumakta olan mülteci öğrencilerin sorunlarını daha çok sınıf öğretmenlerinin, rehber öğretmenlerinin, okul idaresinin ve devletin çözebileceğine inanmaktadırlar. Bunların yanında yardım kuruluşlarının, çevirmenlerin, psikologların, kendilerinin ve arkadaşlarının, mülteci çocuğun kendisinin ve ailesinin çözebileceğini düşünmektedirler. Araştırmanın alt problemleri olan cinsiyete ve okuduğu okula göre öğrenci görüşlerine göre cinsiyete ve okuduğu okullara bakılmaksızın öğrenciler sınıflarındaki mülteci akranlarının sorunlarını daha çok öğretmenlerinin çözeceğine inanmaktadırlar. Öğrenciler sınıflarındaki mülteci akranlarının sorunlarının çözümü için kendilerinin ise mülteci akranına maddi veya manevi yardımda bulunabileceklerini ayrıca okuma yazmalarında ve dil öğrenmelerinde yardımcı olabileceklerini ifade etmişlerdir. Araştırmanın alt problemleri olan cinsiyete ve okuduğu okula göre öğrenci görüşlerine göre yine cinsiyet ve okuduğu okul fark etmeksizin öğrenciler daha çok mülteci akranına yardım edeceklerini söylemişlerdir.

Araştırmanın görsel boyutunda ise öğrencilerin savaş, ölüm, sığınma ve göç konulu resimler çizdikleri görülmüştür. Genel olarak mülteci kamplarını, mülteci çadırlarını ve yıkılan evleri resmetmişlerdir. Buradan hareketle mülteci denilince öğrencilerin aklına savaş ve evsiz kalma geldiği söylenebilir. Öğrencilerin savaş tasvirlerinde Buyurgan ve Usal (2018)'in Suriyeli öğrencilerle yaptığı savaş temalı resim çalışmasıyla benzer şekilde yıkılan evler, helikopterler, askerler, ölen insanlar ve silahlar görülmüştür. Resimlerin birçoğunda mültecilerin göç ederek Türkiye'ye sığındığı ve artık refah içinde yaşadıkları görülmüştür. Mülteci çocuklara kıyafet ve benzeri yardımlar yapıldığı, burada eğitim aldıkları ve okuma yazma öğrendikleri resmedilmiştir. Bazı resimlerde iletişim kuramamadan kaynaklanan uyum ve dışlanma problemleri, etrafındaki çocuklar tarafından zorbalığa uğrayan mülteci çocuklar bazı resimlerde de mülteci çocukların dil bilememe ve bundan kaynaklanan öğrenme güçlüğü aktarılmıştır. Ayrıca resimlerden mülteci çocukların duygularıyla ilgili fikirlere de ulaşılabilir. Çoğu resimde ülkesindeki savaştan dolayı evsiz, okulsuz kalan ve mutsuz olan mülteci çocuklar yer alırken, birçok resimde de sığındıkları ülkelerde iyi koşullarda yaşamaya başlayan, eğitim alabilen ve mutlu olan mülteci çocuklar yer

almıştır. Mutluluk ve mutsuzluk duygularının yanı sıra savaş sırasında yaşanan korku, etrafa uyum sorunları sonucu ortaya çıkan yalnızlık, içinde bulunulan durumda elinden bir şey gelmemesi sonucu ortaya çıkan çaresizlik ve ölen yakınlarına duyulan özlem gibi farklı duygulara rastlanmıştır. Mülteci çocukların yeni geldikleri ülkede yaşadıkları uyum problemi ile ilgili birçok resme rastlanmıştır. Gerek okul ortamında gerekse dışarıda mülteci çocukların dışlandığı ve zorbalığa maruz kaldıkları resmedilmiştir. Bunun yanı sıra sadece mülteci çocuğun değil Türk öğrencilerin de uyum problemi yaşayabildikleri görülmüştür. Sınıfına, kendisine herhangi bir bilgilendirme yapılmadan ve kaynaştırma süreci geçirmeden bazen kendiyle yaşıt bazen de kendinden birkaç yaş büyük mülteci bir çocuk gelen öğrencilerin derslerde veya tenffüslerde iletişim ve anlaşamama problemi çıkması durumunda öğretmenleri tarafından azarlandığı resmedilmiştir. Resim analizlerinden hareketle hem Türk öğrenciler açısından hem de mülteci öğrenciler açısından olmak üzere, iki taraflı bir uyum ve iletişim problemleri olduğu ortaya çıkmıştır.

5.2. Öneriler

İlgili literatür incelendiğinde benzer çalışma ve araştırmaların genellikle yetişkinlerin ve öğretmenlerinin görüşleri alınarak yapıldığı, çocuklarla yapılan çalışmaların yetersizliği görülmektedir. Buradan hareketle; farklı yaş grubunda bulunan çocuklarla, farklı teknikler kullanılarak, mülteci çocuklar ve sorunları hakkında benzer çalışmalar yapılabilir.

Aynı yöntemler kullanılarak mülteci çocukların sorunlarını öğrenmek için mülteci çocukların kendileriyle çalışılabilir. Aynı şekilde mülteci çocukların sınıflarındaki Türk akranlarına karşı fikirlerini belirlemek amacıyla da benzer yöntemle farklı çalışmalar yapılabilir.

İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerine göre de büyük bir sorun olan mülteci öğrencilerin dil problemleri ve uyum problemlerine çözüm bulunması gerektiği, herhangi bir eğitim kurumuna yerleştirilmeden önce hem mülteci öğrencilere hem de Türk öğrencilere gerekli bilgilendirme ve kaynaştırma yapılması gerektiği söylenebilir. MEB'in 2018-2019 eğitim öğretim yılında mülteci öğrencilerin de yararlandığı Türkçe ve matematik yeterliliği düşük olan öğrenciler için uygulamaya koyduğu İlkokullarda Yetiştirme Programı (İYEP)'na benzer, öğrencilerin sosyal uyumlarını geliştirmek amacıyla ek programlar yürürlüğe koyulabilir.

Bunlara ek olarak Eğitim Bilişim Ağı (EBA)'nda yer alan öğretim etkinlikleri ve videoların İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi içeriğinde eksik olduğu görülmüştür. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin mülteciliğe ve mülteci akranlarına yönelik düşüncelerini geliştirmesi ve algılarına katkı sağlaması için EBA'da yer alan İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi içeriği videolar ve etkinlikler ile zenginleştirilebilir.

KAYNAKLAR

- Acun, İ., Tarman, B. ve Dinç, E. (Ed.). (2014). *İnternet destekli etkin insan hakları demokrasi ve vatandaşlık eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ahioğlu, N. (2004). Çocuklar ve küreselleşme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 141-155.
- Akdu, Ö. (2016). *Ortaokul 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinin demokrasi kültürüne katkısının öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi: Burdur ili örneği* (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Akgül, M. Ş. (2018). *İlkokul 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin çocuk hakları konusundaki bilinç düzeylerinin belirlenmesi: bir ölçek geliştirme çalışması* (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Akın, S. (2017). *Geyikli park*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akpınar, T. (2017). Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 16-29.
- Akyüz, E. (2010). *Çocuk hukuku*. Ankara: Pegem Akademi.
- Alpaslan, S. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Suriyeli öğrenciler hakkındaki görüşlerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Altunya, N. (2003). *Vatandaşlık bilgisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ardıç Çobaner, A. (2015). Çocuk hakları bağlamında Suriyeli mülteci çocukların haberlerde temsili. *Marmara İletişim Dergisi*, 24, 27-54. doi: 10.17829/midr.20152419996

- Arslan Cansever, B. (2017). The children's perceptions of the teacher: an analysis of the drawings created by the children. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 18(1), 281-291. doi: 10.17679/inuefd.306625
- Ay Zöğ, D. (2008). *Öğrencilerin çocuk haklarını algılama düzeyleri ile akademik başarıları arasındaki ilişki (İstanbul ili Beyoğlu ilçesi örneği)* (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Balta, E. E., (2018). Çocuk kitaplarında mülteciler ve kültürleşme stratejileri. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(2), 487-498.
- Başar, M., Akan, D. ve Çiftçi, M. (2018). Mülteci öğrencilerin bulunduğu sınıflarda öğrenme sürecinde karşılaşılan sorunlar. *Kastamonu Education Journal*, 26(5), 1571-1578. doi: 10.24106/kefdergi.427432
- Buyurgan, S. ve Usal, Y. (2018). Türkiye’de yaşayan Suriyeli ilkököl öğrencilerinin “savaş” kavramına yönelik resimlerinin analizi. *International Journal of Social Science*, 68, 41-54. doi: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7622>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E. ve Akgün, Ö. E. (2012). *Örnekleme yöntemleri*. https://scholar.google.com.tr/scholar?q=nitel+ara%C5%9Ft%C4%B1rmalarda+%C3%B6rnekleme+y%C3%B6ntemleri&hl=tr&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar adresinden 16.10.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirel, Ş., Çeçen, M. A., Seven, S., Tozlu, N. ve Uludağ, M. E. (2010). *Edebi metinlerle çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, İ. (2007). *Modern toplumda vatandaşlık demokrasi ve insan hakları insan haklarının kültürel temelleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

- Erdem, C. (2017). Sınıfında mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42.
- Gömlüksiz, M., Kilimci, S., Akar Vural, R., Demir, Ö., Koçoğlu Meek, Ç. ve Erdal, E. (2008). Okul bahçeleri mercek altında: şiddet ve çocuk hakları üzerine nitel bir çalışma. <http://ilkogretim-online.org.tr> sayfasından erişilmiştir, 7(2), 273-287.
- Gümüştin, D. (2017). Mülteci çocukların eğitimi ve uyumlarına yönelik yapılan müdahale programları üzerine bir derleme. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 5(10), 247-264. doi: 10.7816/nesne-05-10-03
- Karaman Kepenekçi, Y. (2008). *Eğitimciler için insan hakları ve vatandaşlık*. Ankara: Ekinoks Yayınevi.
- Karaman Kepenekçi, Y. (2000). *İnsan hakları eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Korkut, M. (2018). *Mülteci çocukların sorunları ve beklentileri* (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Köksal, H. (Ed.). (2012). *Yenilikçi tarih öğretimi etkinlik örnekleri*. Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı.
- Kurt, S. L. (2016). Çocuk haklarına ilişkin temel uluslararası belgeler ve Türkiye uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, <http://dx.doi.org/10.21560/spcd.28915>
- MEB. (2018). *İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı (ilkokul 4. sınıf)*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Mercan Uzun, E. ve Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 72-83.

- Mol, S. (2018). *Okul öncesi dönemdeki çocukların doğa algılarının resimler yoluyla incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Nas, R. (2004). *Örneklerle çocuk edebiyatı*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Nas, R. (2006). *Çocuk insandır (çocuk eğitimi)*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Nayır, F. ve Karaman Kepenekçi, Y. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında çocukların katılım hakları. <http://ilkogretim-online.org.tr> sayfasından erişilmiştir, 10(1), 160-168.
- Sağlam, H. İ. ve Hayal, M. A. (2015). Sınıf öğretmenlerinin “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” dersinin ilköğretim 4. sınıfta yer almasına ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 207-217.
- Şahin, S. ve Polat, O. (2012). Türkiye’de ve dünyadaki gelişmiş ülkelerde çocuk katılım hakkı algısının ve uygulamalarının karşılaştırılması. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 275-282.
- Şimşek, T. (2007). *Çocuk edebiyatı*. Konya: SunaYayınları.
- TDK. *Güncel sözlük*.
- Toprak, E. ve Demir, S. B. (2017). İlkokul 4. sınıf “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” dersinde yaşanan sorunların sınıf öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(4), 2160-2179.
- UNICEF. *Çocuk haklarına dair sözleşme*.
- UNHCR. (2019a). *Türkiye: kilit veriler ve sayılar*.
<https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri> adresinden 26.04.2019 tarihinde erişilmiştir.
- UNHCR. (2019b). *Türkiye’deki mülteci ve sığınmacılar*.
<https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar> adresinden 26.04.2019 tarihinde erişilmiştir.

UNHCR. (2019c). *Türkiye 'de UNCHR*.

<https://www.unhcr.org/tr/turkiyede-unhcr> adresinden 26.04.2019 tarihinde erişilmiştir.

Üçbaş, T. (2010). *Demokrasi ve insan hakları liseler için ders kitabı*. İstanbul: Fil Yayınevi.

Yalçın, M. ve Enginer, A. (2014). İlköğretim okulu öğrencilerinin okul müdürü algularına ilişkin yaptıkları çizimler. *Eğitim ve Bilim*, 39(171), 270-285.

Yavuzer, H. (2011). *Resimleriyle çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EKLER

EK 1: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Maddeleri:

I. KISIM

Madde 1

Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.

Madde 2

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanım ve taahhüt ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırımı veya cezaya tabi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemleri alırlar.

Madde 3

1. Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların; hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.

Madde 4

Taraf Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alırlar. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, Taraf Devletler eldeki kaynaklarını olabildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası iş birliği çerçevesinde bu tür önlemler alırlar.

Madde 5

Taraf Devletler, bu Sözleşmenin çocuğa tanıdığı haklar doğrultusunda çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ile uyumlu olarak, çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ana babanın, yerel gelenekler öngörüyorsa uzak aile veya topluluk üyelerinin, yasal vasilerinin veya çocuktan hukuken sorumlu öteki kişilerin sorumluluklarına, haklarına ve ödevlerine saygı gösterirler.

Madde 6

1. Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.
2. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.

Madde 7

1. Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır.
2. Taraf Devletler, özellikle çocuğun tabiiyetsiz kalması söz konusu olduğunda kendi ulusal hukuklarına ve ilgili uluslararası belgeler çerçevesinde üstlendikleri yükümlülüklerine uygun olarak bu hakların işlerlik kazanmasını taahhüt ederler.

Madde 8

1. Taraf Devletler, yasanın tanıdığı şekliyle çocuğun kimliğini; tabiiyeti, ismi ve aile bağları dahil, koruma hakkına saygı göstermeyi ve bu konuda yasa dışı müdahalelerde bulunmamayı taahhüt ederler.
2. Çocuğun kimliğinin unsurlarının bazılarında veya tümünden yasaya aykırı olarak yoksun bırakılması halinde, Taraf Devletler çocuğun kimliğine süratle yeniden kavuşturulması amacıyla gerekli yardım ve korumada bulunurlar.

Madde 9

1. Yetkili makamlar uygulanabilir yasa ve usullere göre ve temyiz yolu açık olarak, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar vermedikçe, Taraf Devletler, çocuğun ana babasından, onların rızası dışında ayrılmamasını güvence altına alırlar. Ancak, ana babası tarafından çocuğun kötü muameleye maruz bırakılması ya da ihmal edilmesi durumlarında ya da ana babanın birbirinden ayrı yaşaması nedeniyle çocuğun ikametgahının belirlenmesi amacıyla karara varılması gerektiğinde, bu tür bir ayrılık kararı verilebilir.

2. Bu Maddenin birinci fıkrası uyarınca girişilen her işlemde, ilgili bütün taraflara işleme katılma ve görüşlerini bildirme olanağı tanınır.

3. Taraf Devletler, ana babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça, ana babanın ikisiyle de düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterirler.

4. Böyle bir ayrılık, bir Taraf Devlet tarafından girişilen ve çocuğun kendisinin ana veya babasının veya her ikisinin birden tutuklanmasını, hapsini, sürgün, sınır dışı edilmesini veya ölümünü (ki buna devletin gözetimi altında iken nedeni ne olursa olsun meydana gelen ölüm dahildir) tevlit eden herhangi benzer bir işlem sonucu olmuşsa, bu Taraf Devlet, istek üzerine ve çocuğun esenliğine zarar vermemek koşulu ile; ana babaya, çocuğa veya uygun olursa, ailenin bir başka üyesine, söz konusu aile bireyinin ya da bireylerinin bulunduğu yer hakkında gereken bilgiyi verecektir. Taraf Devletler, böyle bir istemin başlı başına sunulmasının ilgili kişi veya kişiler bakımından aleyhe hiçbir sonuç yaratmamasını ayrıca taahhüt ederler.

Madde 10

1. 9 uncu Maddenin 1 inci fıkrası uyarınca Taraf Devletlere düşen sorumluluğa uygun olarak, çocuk veya ana babası tarafından, ailenin birleşmesi amaçlarıyla yapılan bir Taraf Devlet ülkesine girme ya da onu terk etme konusundaki her başvuru, Taraf Devletlerce olumlu, insani ve ivedi bir tutumla ele alınacaktır. Taraf Devletler, bu tür bir başvuru yapılmasının başvuru sahipleri veya aile üyeleri aleyhine sonuçlar yaratmamasını taahhüt ederler.

2. Ana babası, ayrı devletlerde oturan bir çocuk olağanüstü durumlar hariç hem ana hem de babası ile düzenli biçimde kişisel ilişkiler kurma ve doğrudan görüşme hakkına sahiptir. Bu nedenle ve 9 uncu Maddenin 1 inci fıkrasına göre Taraf Devletlere düşen

sorumluluğa uygun olarak, Taraf Devletler çocuğun ve ana babasının Taraf Devletlerinin ülkeleri dahil herhangi bir ülkeyi terk etme ve kendi ülkelerine dönme hakkına saygı gösterirler. Herhangi bir ülkeyi terk etme hakkı, yalnızca yasada öngörüldüğü gibi ve ulusal güvenliği, kamu düzenini, kamu sağlığı ve ahlak veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak amacı ile ve işbu Sözleşme ile tanınan öteki haklarla bağdaştırılmış ölçüde kısıtlamalara konu olabilir.

Madde 11

1. Taraf Devletler, çocukların yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılıp geri döndürülmemesi halleriyle mücadele için önlemler alırlar.
2. Bu amaçla Taraf Devletler iki ya da çok taraflı anlaşmalar yapılmasını ya da mevcut anlaşmalara katılmayı teşvik ederler.

Madde 12

1. Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.
2. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.

Madde 13

1. Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak ülke sınırları ile bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.
2. Bu hakkın kullanılması yalnızca:
  - a) Başkasının haklarına ve itibarına saygı,
  - b) Milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığı ve ahlakın korunması nedenleriyle ve kanun tarafından öngörülmek ve gerekli olmak kaydıyla yapılan sınırlamalara konu olabilir.

Madde 14

1. Taraf Devletler, çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkına saygı gösterirler.
2. Taraf Devletler, ana babanın ve gerekiyorsa yasal vasilerin; çocuğun yeteneklerinin gelişmesiyle bağdaşır biçimde haklarının kullanılmasında çocuğa yol gösterme konusundaki hak ve ödevlerine, saygı gösterirler.
3. Bir kimsenin dinini ve inançlarını açıklama özgürlüğü kanunla öngörülme ve gerekli olmak kaydıyla yalnızca kamu güvenliği, düzeni, sağlık ya da ahlaki ya da başkalarının temel hakları ve özgürlüklerini korumak gibi amaçlarla sınırlandırılabilir.

Madde 15

1. Taraf Devletler, çocuğun dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerine ilişkin haklarını kabul ederler.
2. Bu hakların kullanılması, ancak yasayla zorunlu kılınan ve demokratik bir toplumda gerekli olan ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni yararına olarak ya da kamu sağlığı ve ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla yapılan sınırlamalardan başkalarıyla kısıtlandırılamaz.

Madde 16

1. Hiçbir çocuğun özel yaşantısına aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz.
2. Çocuğun bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.

Madde 17

Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar.

Bu amaçla Taraf Devletler:

- a) Kitle iletişim araçlarını çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yararı olan ve 29 uncu maddenin ruhuna uygun bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik ederler;

- b) Çeşitli kültürel, ulusal ve uluslararası kaynaklardan gelen bu türde bilgi ve belgelerin üretimi, değişimi ve yayımı amacıyla uluslararası iş birliğini teşvik ederler;
- c) Çocuk kitaplarının üretimini ve yayılmasını teşvik ederler;
- d) Kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik ederler;
- e) 13 ve 18 inci maddelerde yer alan kurallar göz önünde tutularak çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için uygun yönlendirici ilkeler geliştirilmesini teşvik ederler.

Madde 18

1. Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinin sağlanmasında ana babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesinin tanınması için her türlü çabayı gösterirler. Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilere düşer. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket ederler.
2. Bu Sözleşmede belirtilen hakların güvence altına alınması ve geliştirilmesi için Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını kullanmada ana baba ve yasal vasilerin durumlarına uygun yardım yapar ve çocukların bakımı ile görevli kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlarlar.
3. Taraf Devletler, çalışan ana babanın, çocuk bakım hizmet ve tesislerinden, çocuklarının da bu hizmet ve tesislerden yararlanma hakkını sağlamak için uygun olan her türlü önlemi alırlar.

Madde 19

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.
2. Bu tür koruyucu önlemler; burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve

onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir.

Madde 20

1. Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, Devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacaktır.
2. Taraf Devletler bu durumdaki bir çocuk için kendi ulusal yasalarına göre, uygun olan bakımı sağlayacaklardır.
3. Bu tür bakım, başkaca benzerleri yanında, bakıcı aile yanına verme, İslam Hukukunda kefalet (kafalah), evlat edinme ya da gerekiyorsa çocuk bakımı amacı güden uygun kuruluşlara yerleştirmeyi de içerir. Çözümler düşünülürken, çocuğun yetiştirilmesinde sürekliliğin korunmasına ve çocuğun etnik, dinsel, kültürel ve dil kimliğine gereken saygı gösterilecektir.

Madde 21

Evlat edinme sistemini kabul eden ve/veya buna izin veren Taraf Devletler, çocuğun en yüksek yararlarının temel düşünce olduğunu kabul edecek ve aşağıdaki ilkeleri gerçekleştireceklerdir:

- a) Bir çocuğun evlat edinilmesine ancak yetkili makam karar verir. Bu makam uygulanabilir yasa ve usullere göre ve güvenilir tüm bilgilerin ışığında; çocuğun, ana-babası, yakınları ve yasal vasisine göre durumunu göz önüne alarak ve gereken durumlarda tüm ilgililerle yapılacak görüşme sonucu onların da evlat edinme konusundaki onaylarını alma zorunluluğuna uyarak, kararını verir.
- b) Çocuğun kendi ülkesinde elverişli biçimde bakılması mümkün olmadığı veya evlat edinecek veya yanına yerleştirilecek aile bulunmadığı takdirde, ülkelerarası evlat edinmenin çocuk bakımından uygun bir çözüm olduğunu kabul ederler.
- c) Başka bir ülkede evlat edinilmesi düşünülen çocuğun, kendi ülkesinde mevcut evlat edinme durumuyla eşdeğer olan güvence ve ölçülerden yararlanmasını sağlarlar.
- d) Ülkelerarası evlat edinmede, yerleştirmenin ilgililer bakımından yasadışı para kazanma konusu olmaması için gereken bütün önlemleri alırlar.
- e) Bu maddedeki amaçları, uygun olduğu ölçüde, ikili ya da çok taraflı düzenleme veya anlaşmalarla teşvik ederler ve bu çerçevede, çocuğun başka bir ülkede

yerleştirilmesinin yetkili makam veya organlar tarafından yürütülmesini güvenceye almak için çaba gösterirler.

Madde 22

1. Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar.

2. Bu nedenle, Taraf Devletler, uygun gördükleri ölçüde, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve onunla iş birliği yapan hükümetler arası ve hükümet dışı yetkili başka kuruluşlarla bu durumda olan bir çocuğu korumak, ona yardım etmek, herhangi bir mülteci çocuğun ailesi ile yeniden bir araya gelebilmesi için ana-babası veya ailesinin başka üyeleri hakkında bilgi toplamak amacıyla iş birliğinde bulunurlar. Herhangi bir nedenle kendi aile çevresinden sürekli ya da geçici olarak ayrı düşmüş bir çocuğa bu Sözleşmeye göre tanınan koruma, aynı esaslar içinde, ana-babası ya da ailesinin başkaca üyelerinden hiçbirisi bulunamayan çocuğa da tanınacaktır.

Madde 23

1. Taraf devletler, zihinsel ya da bedensel özürlü çocukların saygınlıklarını güvence altına alan, özgüvenlerini geliştiren ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılmalarını kolaylaştıran şartlar altında eksiksiz bir yaşama sahip olmalarını kabul ederler.

2. Taraf Devletler, özürlü çocukların özel bakımdan yararlanma hakkını tanırlar ve eldeki kaynakların yeterliliği ölçüsünde ve yapılan başvuru üzerine, yardımdan yararlanabilecek durumda olan çocuğa ve onun bakımından sorumlu olanlara, çocuğun durumu ve ana babanın veya çocuğa bakanların içinde buldukları koşullara uygun düşecek yardımın yapılmasını teşvik ve taahhüt ederler.

3. Özürlü çocuğun, özel bakıma gereksinimi olduğu bilincinden hareketle bu maddenin 2 inci fıkrası uyarınca yapılması öngörülen yardım, çocuğun ana-babasının ya da çocuğa bakanların parasal (mali) durumları göz önüne alınarak, olanaklar ölçüsünde ücretsiz sağlanır. Bu yardım; özürlü çocuğun eğitimi, meslek eğitimi, tıbbi

bakım hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri, bir işte çalışabilecek duruma getirme hazırlık programları ve dinlenme/eğlenme olanaklarından etkin olarak yararlanmasını sağlamak üzere düzenlenir ve çocuğun en eksiksiz biçimde toplumla bütünleşmesi yanında, kültürel ve ruhsal yönü dahil bireysel gelişmesini gerçekleştirme amacını güder.

4. Taraf Devletler, uluslararası iş birliği ruhu içinde, özürlü çocukların koruyucu sıhhi bakımı, tıbbi, psikolojik ve işlevsel tedavileri alanlarına ilişkin gerekli bilgilerin alışverişi yanında, rehabilitasyon, eğitim ve mesleki eğitim hizmetlerine ilişkin yöntemlerin bilgilerini de içerecek şekilde ve Taraf Devletlerin bu alanlardaki güçlerini, anlayışlarını geliştirmek ve deneyimlerini zenginleştirmek amacıyla bilgi dağıtımını ve bu bilgidен yararlanmayı teşvik ederler. Bu bakımdan, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri, özellikle göz önüne alınır.

Madde 24

1. Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar. Taraf Devletler, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler.

2. Taraf Devletler, bu hakkın tam olarak uygulanmasını takip ederler ve özellikle:

- a) Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi;
- b) Bütün çocuklara gerekli tıbbi yardımın ve tıbbi bakımın; temel sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine önem verilerek sağlanması;
- c) Temel sağlık hizmetleri çerçevesinde ve başka olanakların yanı sıra, kolayca bulunabilen tekniklerin kullanılması ve besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması yoluyla ve çevre kirlenmesinin tehlike ve zararlarını göz önüne alarak, hastalık ve yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesi;
- d) Anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımın sağlanması;
- e) Bütün toplum kesimlerinin özellikle ana-babalar ve çocukların, çocuk sağlığı ve beslenmesi, anne sütü ile beslenmenin yararları, toplum ve çevre sağlığı ve kazaların önlenmesi konusunda temel bilgileri elde etmeleri ve bu bilgileri kullanmalarına yardımcı olunması;
- f) Koruyucu sağlık bakımlarının, ana-babaya rehberliğini, aile planlaması eğitimi ve hizmetlerinin geliştirilmesi; amaçlarıyla uygun önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması amacıyla uygun ve etkili her türlü önlemi alırlar.

4. Taraf Devletler, bu maddede tanınan hakkın tam olarak gerçekleştirilmesini tedricen sağlamak amacıyla uluslararası iş birliğinin geliştirilmesi ve teşviki konusunda karşılıklı olarak söz verirler. Bu konuda gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

Madde 25

Taraf Devletler, yetkili makamlarca korunma ve bakım altına alma, bedensel ya da ruhsal tedavi amaçlarıyla hakkında bir yerleştirme tedbiri uygulanan çocuğun, gördüğu tedaviyi ve yerleştirilmesine bağlı diğer tüm şartları belli aralıklarla gözden geçirme hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

Madde 26

1. Taraf Devletler, her çocuğun, sosyal sigorta dahil, sosyal güvenlikten yararlanma hakkını tanır ve bu hakkın tam olarak gerçekleşmesini sağlamak için ulusal hukuklarına uygun, gerekli önlemleri alırlar.

2. Sosyal Güvenlik, çocuğun ve çocuğun bakımından sorumlu olanların kaynakları ve koşulları göz önüne alınarak ve çocuk tarafından ya da onun adına yapılan sosyal güvenlikten yararlanma başvurusuna ilişkin başkaca durumlar da göz önünde tutularak sağlanır.

Madde 27

1. Taraf Devletler, her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğunu kabul ederler.

2. Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu; sahip oldukları imkanlar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düşer.

3. Taraf Devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, ana-babaya ve çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere, çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygularlar.

4. Taraf Devletler, Taraf Devlet ülkesinde veya başka ülkede bulunsun; ana-babası veya çocuğa karşı mali sorumluluğu bulunan diğer kişiler tarafından, çocuğun bakım giderlerinin karşılanmasını sağlamak amacıyla her türlü uygun önlemi alırlar. Özellikle çocuğa karşı mali sorumluluğu olan kişinin, çocuğun ülkesinden başka bir ülkede yaşaması halinde, Taraf Devletler bu konuya ilişkin uluslararası anlaşmalara katılmayı veya bu tür anlaşmalar akdinin yanı sıra başkaca uygun düzenlemelerin yapılmasını teşvik ederler.

Madde 28

1. Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

- a) İlk öğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;
- b) Orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;
- c) Uygun bütün araçları kullanarak, yüksek öğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;
- d) Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;
- e) Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.

2. Taraf Devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası iş birliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

Madde 29

1. Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler;
  - a) Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;
  - b) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;
  - c) Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşee ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;
  - d) Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;
  - e) Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi;
2. Bu maddenin veya 28 inci maddenin hiçbir hükmü gerçek ve tüzel kişilerin öğretim kurumları kurmak ve yönetmek özgürlüğüne, bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen ilkelere saygı gösterilmesi ve bu kurumlarda yapılan eğitimin Devlet tarafından konulmuş olan asgari kurallara uygun olması koşuluyla, aykırı sayılacak biçimde yorumlanmayacaktır.

Madde 30

Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz.

Madde 31

1. Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.
2. Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler.

Madde 32

1. Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.

2. Taraf Devletler, bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel her önlemi alırlar. Bu amaçlar ve öteki uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak, Taraf Devletler özellikle şu önlemleri alırlar:

- a) İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit ederler;
- b) Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar;
- c) Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler.

Madde 33

Taraf Devletler, çocukların uluslararası anlaşmalarda tanımladığı biçimde uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı kullanımına karşı korunması ve çocukların bu tür maddelerin yasadışı üretimi ve kaçakçılığı alanında kullanılmasını önlemek amacıyla, yasal, sosyal ve eğitsel niteliktekiler de dahil olmak üzere, her türlü uygun önlemleri alırlar.

Madde 34

Taraf Devletler, çocuğu her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suistimale karşı koruma güvencesi verirler. Bu amaçla Taraf Devletler özellikle:

- a) Çocuğun yasadışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılması veya zorlanmasını;
- b) Çocukların, fuhuş, ya da diğer yasadışı cinsel faaliyette bulundurularak sömürülmesini;
- c) Çocukların pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak sömürülmesini; önlemek amacıyla ulusal düzeyde ve ikili ile çok taraflı ilişkilerde gerekli her türlü önlemi alırlar.

Madde 35

Taraf Devletler, her ne nedenle ve hangi biçimde olursa olsun, çocukların kaçırılmaları, satılmaları veya fuhşa konu olmalarını önlemek için ulusal düzeyde ve ikili ve çok yanlı ilişkilerde gereken her türlü önlemleri alırlar.

Madde 36

Taraf Devletler, esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar.

Madde 37

Taraf Devletler aşağıdaki hususları sağlarlar:

- a) Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmayacaktır. On sekiz yaşından küçük olanlara, işledikleri suçlar nedeniyle idam cezası verilemeyeceği gibi salıverilme koşulu bulunmayan ömür boyu hapis cezası da verilmeyecektir.
- b) Hiçbir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır.
- c) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır. Özgürlüğünden yoksun olan her çocuk, kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacak ve olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır.
- d) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk, kısa zamanda yasal ve uygun olan diğer yardımlardan yararlanma hakkına sahip olacağı gibi özgürlüğünden yoksun bırakılmasının yasaya aykırılığını bir mahkeme veya diğer yetkili, bağımsız ve tarafsız makam önünde iddia etme ve böylesi bir işlemle ilgili olarak ivedi karar verilmesini isteme hakkına da sahip olacaktır.

Madde 38

1. Taraf Devletler, silahlı çatışma halinde kendilerine uygulanabilir olan uluslararası hukukun, çocukları da kapsayan insani kurallarına uymak ve uyulmasını sağlamak yükümlülüğünü üstlenirler.
2. Taraf Devletler, on beş yaşından küçüklerin çatışmalara doğrudan katılmaması için uygun olan bütün önlemleri alırlar.
3. Taraf Devletler, özellikle on beş yaşına gelmemiş çocukları askere almaktan kaçınırlar. Taraf Devletler, on beş ile on sekiz yaş arasındaki çocukların silah altına alınmaları gereken durumlarda, önceliği yaşça büyük olanlara vermek için çaba gösterirler.
4. Silahlı çatışmalarda sivil halkın korunmasına ilişkin uluslararası insani hukuk kuralları tarafından öngörülen yükümlülüklerine uygun olarak, Taraf Devletler, silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemi alırlar.

Madde 39

Taraf Devletler, her türlü ihmal, sömürü ya da suistimal, işkence ya da her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulaması ya da silahlı çatışma mağduru olan bir çocuğun, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşması ve yeniden toplumla bütünleşebilmesini temin için uygun olan tüm önlemleri alırlar. Bu tür sağlığa kavuşturma ve toplumla bütünleştirme, çocuğun sağlığını, özgüvenini ve saygınlığını geliştirici bir ortamda gerçekleştirilir.

Madde 40

1. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlal ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler.
2. Bu amaçla ve uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak Taraf Devletler özellikle, şunları sağlarlar:

a) İşlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukukça yasaklanmamış bir eylem ya da ihmal nedeniyle hiçbir çocuk hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ya da ithamı öne sürülemeyeceği gibi böyle bir ihlalde bulunduğu da kabul edilmeyecektir.

b) Hakkında ceza kanununu ihlal iddiası veya ithamı bulunan her çocuk aşağıdaki asgari güvencelere sahiptir:

i) Haklarındaki suçlama yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılmak;

ii) Haklarındaki suçlamalardan kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya; ya da uygun düşen durumlarda ana-babaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberli kılınmak ve savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımdan yararlanmak;

iii) Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu göz önüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal vasisi de hazır bulundurulurken yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması;

iv) Tanıklık etmek ya da suç ikrarında bulunmak için zorlanmamak; aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya sorguya çekmiş olmak ve lehine olan tanıkların hazır bulunmasının ve sorgulanmasının eşit koşullarda sağlanması;

v) Ceza yasasını ihlal ettiği sonucuna varılması halinde, bu kararın ve bunun sonucu olarak alınan önlemlerin daha yüksek yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde yasaya uygun olarak incelenmesi;

vi) Kullanılan dili anlamaması veya konuşamaması halinde çocuğun parasız çevirmen yardımından yararlanması;

vii) Kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğine tam saygı gösterilmesine hakkı olmak;

3. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlal ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve özellikle şu konularda çaba göstereceklerdir:

a) Ceza Yasasını ihlal konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyerek, bu yaş sınırının altındaki çocuğun ceza ehliyetinin olmadığı kabulü;

b) Uygun bulunduğu ve istenilir olduğu takdirde, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin alınması.

4. Koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerin uygulanmasında, çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi sağlanacaktır.

Madde 41

Bu Sözleşmede yer alan hiçbir husus, çocuk haklarının gerçekleştirilmesine daha çok yardımcı olan ve;

a) bir Taraf Devletin yasasında; veya

b) bu Devlet bakımından yürürlükte olan uluslararası hukukta yer alan hükümleri etkilemeyecektir.

II. KISIM

Madde 42

Taraf Devletler, Sözleşme ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt ederler.

Madde 43

1. Taraf Devletlerin bu Sözleşme ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirme konusunda kaydettikleri ilerlemeleri incelemek amacıyla, görevleri aşağıda belirtilen bir Çocuk Hakları Komitesi kurulmuştur.

2. Komite bu Sözleşme ile hükme bağlanan alanda yetenekleriyle tanınmış ve yüksek ahlak sahibi on uzmandan oluşur. Komite üyeleri Taraf Devletlerce kendi vatandaşları arasından ve kişisel olarak görev yapmak üzere, adil bir coğrafi dağılımı sağlama gereği ve başlıca hukuk sistemleri göz önünde tutularak seçilirler.

3. Komite üyeleri, Taraf devletlerce gösterilen kişiler listesinden gizli oyla seçilirler. Her Taraf Devlet, vatandaşları arasından bir uzmanı aday gösterebilir.

4. Komite için ilk seçim, bu Sözleşmenin yürürlüğe girişini izleyen altı ay içinde yapılır. Sonraki seçimler iki yılda bir yapılır. Her seçim tarihinden en az dört ay önce, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, Taraf Devletleri iki ay içinde adaylarını göstermeye yazılı olarak davet eder. Daha sonra Genel Sekreter böylece belirlenen kişilerden, kendilerini gösteren Taraf Devletleri de işaret ederek, alfabetik sıraya göre oluşturduğu bir listeyi, Taraf Devletlere bildirir.

5. Seçimler, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Merkezinde, Genel Sekreter tarafından davet edilen Taraf Devletler toplantılarında yapılır. Nisabı, Taraf Devletlerin üçte ikisinin oluşturduğu bu toplantılarda, hazır bulunan ve oy kullanan Devletlerin salt çoğunluğuyla en fazla oy alan kişiler Komiteye seçilir.

6. Komite üyeleri dört yıl için seçilir. Aday gösterildikleri takdirde yeniden seçilebilirler. İlk seçimde seçilmiş olan beş üyenin görevi iki yıl sonra sona erer, bu beş üyenin isimleri ilk seçimden hemen sonra toplantı başkanı tarafından çekilen kura ile belirlenir.

7. Bir Komite üyesinin ölmesi veya çekilmesi ya da başka herhangi bir nedenle bir üyenin Komitedeki görevlerini yapamaz hale gelmesi durumunda adaylığını öneren Taraf Devlet, Komitenin onaylaması koşuluyla, böylece boşalan yerdeki görev süresi doluncaya kadar, kendi vatandaşları arasından başka bir uzmanı atayabilir.

8. Komite, iç tüzüğünü kendisi belirler.

9. Komite, memurlarını iki yıllık bir süre için seçer.

10. Komite toplantıları olağan olarak Birleşmiş Milletler Teşkilatı Merkezinde ya da Komite tarafından belirlenecek başka uygun bir yerde yapılır. Komite olağan olarak her yıl toplanır. Komite toplantılarının süresi, gerektiğinde, Genel Kurulca onaylanmak koşuluyla, bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin bir toplantısıyla belirlenir veya değiştirilir.

11. Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri gerekli maddi araçları ve personeli bu Sözleşme ile kendisine verilen görevleri etkili biçimde görebilmesi amacıyla, Komite emrine verir.

12. Bu Sözleşme uyarınca oluşturulan Komitenin üyeleri, Genel Kurulun onayı ile, Birleşmiş Milletler Teşkilatının kaynaklarından karşılanmak üzere, Genel Kurulca saptanan şart ve koşullar çerçevesinde kararlaştırılan ücreti alırlar.

Madde 44

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakları yürürlüğe koymak için, aldıkları önlemleri ve bu haklardan yararlanma konusunda gerçekleştirilen ilerlemeye ilişkin raporları:

a) Bu Sözleşmenin, ilgili Taraf Devlet bakımından yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak iki yıl içinde,

b) Daha sonra beş yılda bir, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığı ile Komiteye sunmayı taahhüt ederler.

2. Bu madde uyarınca hazırlanan raporlarda, bu Sözleşmeye göre üstlenilen sorumlulukların, şayet varsa, yerine getirilmesini etkileyen nedenler ve güçlükler belirtilecektir. Raporlarda ayrıca, ilgili ülkede Sözleşmenin uygulanması hakkında Komiteyi etraflıca aydınlatacak biçimde yeterli bilgi de bulunacaktır.

3. Komiteye etraflı bilgi içeren bir ilk rapor sunmuş olan Taraf Devlet, bu maddenin 1 (b) bendi gereğince sunacağı sonraki raporlarında daha önce verilmiş olan temel bilgileri tekrarlamayacaktır.

4. Komite, Taraf Devletlerden Sözleşmenin uygulamasına ilişkin her türlü ek bilgi isteminde bulunabilir.

5. Komite, iki yılda bir Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığı ile Genel Kurula faaliyetleri hakkında bir rapor sunar.

6. Taraf Devletler kendi raporlarının ülkelerinde geniş biçimde yayımını sağlarlar.

Madde 45

Sözleşmenin etkili biçimde uygulanmasını geliştirme ve Sözleşme kapsamına giren alanda uluslararası iş birliğini teşvik etmek amacıyla:

a) Uzmanlaşmış kurumlar, UNICEF ve Birleşmiş Milletler Teşkilatının öteki organları, bu Sözleşmenin kendi yetki alanlarına ilişkin olan hükümlerinin uygulamasının incelenmesi sırasında, temsil edilmek hakkına sahiptirler. Komite; uzmanlaşmış kurumları, UNICEF'i ve uygun bulunduğu öteki yetkili kuruluşları, kendi yetki alanlarını ilgilendiren konularda uzman olarak görüş vermeye davet edebilir. Komite, uzmanlaşmış kurumları, UNICEF'i ve Birleşmiş Milletler Teşkilatının öteki organlarını kendi faaliyet alanlarına ilişkin kesimlerde Sözleşmenin uygulanması hakkında rapor sunmaya davet edebilir;

- b) Komite, uygun bulduğu takdirde, Taraf Devletlerce sunulmuş, bir istem içeren ya da teknik danışma veya yardım ihtiyacını belirten her raporu, gerekiyorsa Komitenin bu istek veya ihtiyaca ilişkin tavsiye ve gözlemlerini de ekleyerek, uzmanlaşmış kurumlara, UNICEF'e ve öteki yetkili kuruluşlara gönderir;
- c) Komite, Genel Kurula Genel Sekreterden Komite adına çocuk haklarına ilişkin sorunlarda incelemeler yaptırması isteğinde bulunulmasını, tavsiye edebilir;
- d) Komite, bu Sözleşmenin 44 ve 45 inci maddeleri uyarınca alınan bilgilere dayanarak, telkin ve genel nitelikte tavsiyelerde bulunabilir. Bu telkin ve genel nitelikteki tavsiyeler, ilgili olan her Taraf Devlete gönderilir ve şayet varsa Taraf Devletlerin yorumları ile birlikte Genel Kurulun dikkatine sunulur.

III. KISIM

Madde 46

Bu Sözleşme bütün Devletlerin imzasına açıktır.

Madde 47

Bu Sözleşme onaylamaya bağlı tutulmuştur. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir.

Madde 48

Bu Sözleşme bütün Devletlerin katılmasına açık olacaktır. Katılma belgeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir.

Madde 49

1. Bu Sözleşme, yirminci onay ya da katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi tarihini izleyen otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.
2. Yirminci onay ya da katılma belgesinin tevdiinden sonra bu Sözleşmeyi onaylayacak ya da ona katılacak Devletlerin her biri için, bu Sözleşme, söz konusu Devletin onay ya da katılma belgesini tevdi tarihinden sonraki otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.

Madde 50

1. Bu Sözleşmeye Taraf herhangi bir Devlet bir değişiklik önerisinde bulunabilir ve buna ilişkin metni Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edebilir. Genel Sekreter bunun üzerine değişiklik önerisini Taraf Devletlere, önerinin incelenmesi ve oya konulması amacıyla bir Taraf Devletler Konferansı oluşturulmasını isteyip istemediklerini kendisine bildirmeleri kaydıyla, iletir. Böyle bir duyuru tarihini izleyen dört ay içinde Taraf Devletlerin en az üçte biri söz konusu konferansın toplanmasından yana olduklarını ifade ederlerse Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler Teşkilatı çerçevesinde bu konferansı düzenler. Konferansta hazır bulunan ve oy kullanan Taraf Devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilen her değişiklik, onay için Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunulur.

2. Bu Maddenin 1 inci fıkrasında yer alan hükümlere uygun olarak kabul edilen bir değişiklik, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca onaylandığı ve bu sözleşmeye Taraf Devletlerin üçte iki çoğunluğu tarafından kabul edildiği zaman yürürlüğe girer.

3. Bir değişiklik yürürlüğe girdiği zaman, onu kabul eden Taraf Devletler bakımından bağlayıcılık taşır. Öteki Taraf Devletler bu Sözleşme hükümleri ve daha önce kabul ettikleri her değişiklikle bağlı kalırlar.

Madde 51

1. Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, onay ya da katılma anında yapılabilecek çekincelerin metnini alacak ve bütün Devletlere bildirecektir.

2. Bu Sözleşmenin amacı ve konusu ile bağdaşmayan hiçbir çekiinceye izin verilmeyecektir.

3. Çekinceler, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreterince, geri alınacağına ilişkin bildirimde bulunma yoluyla her zaman geri alınabilir. Bunun üzerine Genel Sekreter, bütün Devletleri haberdar eder. Böyle bir bildirim, Genel Sekreter tarafından alındığı tarihte işlerlik kazanır.

Madde 52

Bir Taraf Devlet, bu Sözleşmeyi, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreterine vereceği yazılı bildirim yoluyla feshedebilir. Fesih, bildirim Genel Sekreter tarafından alınması tarihinden bir yıl sonra geçerli olur.

Madde 53

Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, bu Sözleşmenin tevdi makamı olarak belirlenmiştir.

Madde 54

İngilizce, Arapça, Çince, İspanyolca, Fransızca ve Rusça metinleri de aynı derecede geçerli olan bu Sözleşmenin özgün metni, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir. Hükümetleri tarafından tam yetkili kılınan aşağıda imzaları bulunan Temsilciler, yukarıdaki kuralların ışığında, bu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

EK 2: Yarı Yapılandırılmış Anket Formu:

Sevgili Öğrenciler;

Bu çalışmada “Mülteci Arkadaşlarınızın Sorunları” ile ilgili düşüncelerinizi ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Vereceğiniz yanıtlar, tamamen gizli tutulacak ve araştırmanın raporlanması dışında hiçbir şekilde paylaşılmayacaktır.

Değerli zamanınızı ayırdığınız için teşekkür ederim.

Feyza KARATAŞ

Cinsiyet: .....

Yaş: .....

Annenin Öğrenim Durumu: .....

Annenin Mesleği: .....

Babanın Öğrenim Durumu: .....

Babanın Mesleği: .....

Ailenin Aylık Gelir Düzeyi (Türk Lirası): 0-1000 ( )

1000-3000 ( )

3000-5000 ( )

5000-7000 ( )

7000+ ( )

1. Seninle aynı sınıfta okuyan mülteci arkadaşının yaşadığı sorunlar nelerdir?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Seninle aynı sınıfta okuyan mülteci arkadaşının sorunlarını kimin/kimlerin çözebileceğine inanıyorsun?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Seninle aynı sınıfta okuyan mülteci arkadaşının sorunları için sen ne yapabilirsin?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

EK 3: Araştırma İzni:

T.C.
BURDUR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 39958266-605.01-E.11055749
Konu : Bilimsel ve Eğitim Amaçlı İzin
(Feyza KARATAŞ)

11/06/2019

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : 28/05/2019 tarihli ve 83427534-302.08.01-E.5194 sayılı yazı.

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Temel Eğitim Anabilim Dalı Başkanlığı Sınıf Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi Feyza KARATAŞ'ın, Prof. Dr. Salih CEYLAN'ın danışmanlığında yürütmekte olduğu "İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Mülteci Durumunda Olan Çocuklara Yönelik Algıları " konulu tez çalışması kapsamında veri toplamak amacıyla ilgi yazı ekinde bulunan ölçme araçları ile Merkez İlçe İlkokullarında uygulamak istediği Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinin ilgi yazı ve eklerinden anlaşılmakta olup, yazı ve ekleri ekte sunulmuştur.

Uygulamanın, Bakanlığımız Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2017/25 sayılı Genelgesi doğrultusunda, eğitim öğretimi aksatmayacak şekilde Merkez İlçe İlkokullarında gönüllülük esasına göre uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi durumunda Olurlarınıza arz ederim.

Mahmut BAYRAM
İl Millî Eğitim Müdürü

O L U R
../06/2019

Mehmet YILDIZ
Vali a.
Vali Yardımcısı

EK: Yazı ve ekleri (10 sayfa)

Bu evrakın 5070 sayılı Kanun gereğince
'E-İMZA' ile imzalandığı tasdik olunur

11.06.2019
Serkan AKSU
Şef

Burdur Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Şekerevler Mh.Topraklık Cad.No:6
15100 BURDUR

Ayrıntılı bilgi: N.BOZDEMİR VHKİ
Telefon : (0248) 233 11 19-37 02
Faks : (0248) 233 13 43

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 5b5a-ab91-3b21-a414-4714 kodu ile teyit edilebilir.